

Univerzita Karlova v Praze

Přírodovědecká fakulta

Studijní program: Sociální geografie a regionální rozvoj

Mgr. Soňa Schovánková

MEZINÁRODNÍ PRACOVNÍ MIGRACE A PRACUJÍCÍ CIZINCI V ČESKU
V DOBĚ GLOBÁLNÍ EKONOMICKÉ KRIZE 2008 – 2012

INTERNATIONAL LABOUR MIGRATION AND WORKING FOREIGNERS
IN THE CZECH REPUBLIC DURING THE PERIOD
OF THE GLOBAL ECONOMICAL CRISIS OF 2008 – 2012

Disertační práce

Školitel: Doc. RNDr. Dušan Drbohlav, CSc.

Praha 2013

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

Články, které jsou součástí disertační práce:

1. ČERMÁKOVÁ, D., SCHOVÁNKOVÁ, S., FIEDLEROVÁ, K. (2011): Podnikání cizinců v Česku: vliv struktury příležitostí. *Geografie - Sborník České geografické společnosti*, roč. 118 (4), s. 440-461.

Autorský podíl: 45 %.

2. SCHOVÁNKOVÁ, S. (2013a): How many foreigners from third countries are in fact employed in the Czech Republic? The case of Ukrainian, Vietnamese and Mongolian work permit holders. *Demografie*, roč. 55 (4), v tisku.

Autorský podíl: 100 %.

3. SCHOVÁNKOVÁ, S. (2013b): Governance of international migration of highly-skilled foreigners: an empirical analysis from the Czech Republic. *Politics in Central Europe*, 9 (2), v tisku.

Autorský podíl: 100 %.

4. SCHOVÁNKOVÁ, S. (2013c): Determinants of the spatial distribution of foreign employees on different job positions: the case of the Czech Republic. *Danube: Law and Economics Review*, 4 (2), s 115-139.

Autorský podíl: 100 %.

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala panu doc. RNDr. Dušanovi Drbohlavovi, CSc. za jeho cenné odborné rady, předané zkušenosti a za podporu při zpracovávání této disertační práce. Dále bych chtěla poděkovat členům týmu Geomigrace i ostatním kolegům z katedry sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze, kteří svými připomínkami a komentáři přispěli ke zdárnému dokončení méj disertační práce.

Největší dík však patří Jakobovi za vytvořené zázemí a oporu, a také mým rodičům, kteří mě v průběhu mého studia soustavně podporovali.

Obsah

Abstrakt	5
Abstract	6
1 Úvod	7
1.1 Cíle a struktura práce	8
1.2 Použitá terminologie a předmět výzkumu	9
2 Teoreticko-metodologický rámec výzkumu mezinárodní pracovní migrace a prostorového rozmístění pracujících cizinců v cílové zemi	12
2.1 Statistická data o pracovní migraci a pracujících cizincích	12
2.2 Podmíněnosti mezinárodní pracovní migrace a rozmístění pracujících cizinců v území .	15
2.3 Teoretický rámec studia mezinárodní pracovní migrace a rozmístění cizinců pracujících v území.....	22
2.3.1 <i>Geograficky orientovaný teoretický rámec - teorie světového systému, teorie migračních systémů, koncept globálních měst, koncept přílivu/odlivu mozků</i>	24
2.3.2 <i>Ekonomicky orientovaný teoretický rámec - neoklasická ekonomická teorie, nová ekonomie pracovní migrace, teorie dvojího trhu</i>	27
2.3.3 <i>Sociálně orientovaný teoretický rámec - teorie migračních sítí, institucionalismus a transnacionalismus</i>	30
2.3.4 <i>Politicky orientovaný teoretický rámec – koncept migrační politiky</i>	35
3 Shrnutí jednotlivých článků	38
3.1 ČERMÁKOVÁ, D., SCHOVÁNKOVÁ, S., FIEDLEROVÁ, K.: Podnikání cizinců v Česku: vliv struktury příležitostí.....	38
3.2 SCHOVÁNKOVÁ, S.: How many foreigners from third countries are in fact employed in the Czech Republic? The case of Ukrainian, Vietnamese and Mongolian work permit holders	41
3.3 SCHOVÁNKOVÁ, S.: Governance of international migration of highly-skilled foreigners: an empirical analysis from the Czech Republic	42
3.4 SCHOVÁNKOVÁ, S.: Determinants of the spatial distribution of foreign employees on different job positions: the case of the Czech Republic.....	44
4 Závěr	46
5 Seznam použité literatury	49
6 Publikované články	61

Abstrakt

Předkládaná disertační práce se věnuje aktuálnímu tématu mezinárodní pracovní migrace a pracujících cizinců v Česku v období globální ekonomické krize mezi roky 2008 a 2012.

Jedná se o empirický výzkum, který vychází z kvalitativního a kvantitativního studia tématu. Předmětem výzkumu jsou pracující cizinci, přičemž rozlišujeme cizince v roli zaměstnanců a podnikatelů, cizince ze zemí Evropského hospodářského prostoru a Švýcarska a z tzv. třetích zemí.

Práce se rovněž věnuje otázce statistických dat, a to jednak z hlediska jejich dostupnosti a vypovídací schopnosti, tak i z hlediska objemu proudů mezinárodní pracovní migrace a stavu počtu pracujících cizinců v Česku. Vybrané ukazatele byly dále použity při studiu prostorového rozmístění pracujících cizinců v Česku včetně jejich podmíněností politické, sociální, ekonomické, geografické, demografické či kulturní povahy. Studie byla v tomto případě provedena s využitím kvalitativní i kvantitativní analýzy za použití korelační a regresní analýzy. V této souvislosti byly diskutovány i relevantní statistické údaje spadající do výše uvedených oblastí, které mohou strukturu prostorového rozmístění pracujících cizinců přiblížit a vysvětlit.

V neposlední řadě je součástí této disertační práce i prvotní pokus o vytvoření definice vysoce kvalifikovaných pracovníků v Česku, jež by mohla být aplikovatelná nejen na zaměstnané cizince, ale zaměstnance vůbec, a také definice kvalifikovaných a nekvalifikovaných pracovníků, které vycházejí nejen z běžně používaných hledisek dosaženého vzdělání, schopností a dovedností cizinců, výše mezd ale i typu vykonávané pracovní pozice.

Práci tvoří čtyři tématicky propojené články publikované v odborných periodických, na kterých se autorka disertační práce podílela. Tyto články jsou doplněny teoreticko-metodologickým rámcem, který se vztahuje k tématu mezinárodní pracovní migrace a pracujících cizincům. V závěru jsou navrženy možnosti dalšího směřování tohoto tématu.

Abstract

The dissertation thesis is aimed at actual topic of the international labour migration and working foreigners in the Czech Republic in the period of the global economical crisis between 2008 and 2012.

It is an empirical research that comes out from the qualitative and quantitative study of the topic. The subject of the research were working foreigners. We differ foreigners in the position of employees and businessmen as well as foreigners from the European Economic Area and Switzerland and so called third countries.

In the work we also focus on the statistical data both from their availability and interpretation point of view and also from the volume of flows of international labour migration and the stock of working foreigners in the Czech Republic. Selected indicators were also used to study spatial distribution of working foreigners in the Czech Republic including its factors from political, social, economic, geographic, demographic or cultural areas. The study was carried out by applying qualitative and quantitative correlation and regression analyses. In this respect we focused also on the discussion of the relevancy of statistical data from areas specified above that may help to clarify the structure of the spatial distribution of working foreigners.

The dissertation thesis includes the first attempt to define the highly qualified workers in the Czech Republic that could be applied broadly not only on employed foreigners but employees as such. The definition comes out from aspects such as education reached, skills and abilities of foreigners, salary and also the type of the work position.

The work comprises of four articles on which the author of the thesis worked and that have been published in professional journals. These articles have been accompanied by theoretical-methodological framework that relates to the topic of international labour migration and working foreigners. In the conclusion, possibilities of further reasearch of this topic were suggested.

1 Úvod

Mezinárodní pracovní migrace se dostala do popředí zájmu na počátku 90. let minulého století, kdy se rozpadl Studenou válkou rozdělený svět a tím se otevřely hranice pro nové přesuny lidí. V této souvislosti vyvstaly i otázky spojené s regulací migrace a jejími vlivy na zdrojové i cílové země. Téma se stalo předmětem zájmu vlád, výzkumníků i široké veřejnosti. Mezinárodní migrace se dostává opět do popředí zájmu v souvislosti se současnou globální ekonomickou krizí, jež na sebe upozornila již v roce 2007 a v Česku pak ve druhé polovině roku 2008. Tato krize má značné dopady nejen na národní ekonomiky a firmy, ale i na pracovníky a cizince nevyjímaje. Základní pravidelnosti vztahu migrace a ekonomické recese jsou z minulosti známé a byly zdokumentované, nicméně poznání současného vztahu je výzkumnou výzvou (viz např. Castles 2002, Massey 1988 či Chiswick a Hatton 2002, Drbohlav a kol. 2010 a další).

Všeobecně lze konstatovat, že nejen v současné době globální ekonomické krize je mezinárodní pracovní migrace chápána z hlediska státu jako jeden z prostředků pro zvyšování ekonomické konkurenceschopnosti mezi státy nebo jako nástroj, který umožní zaplnit mezery na trhu práce, ale také jeden ze způsobů, jak do určité míry čelit stárnutí populace zejména ve vyspělých státech. Dopady mezinárodní pracovní migrace na jednotlivé státy jsou pak chápány nejenom v hospodářské oblasti, ale i v sociální, kulturní i geografické (viz např. Čermák, Jánská 2011). Migrační politiky jsou v současné době stále častěji propojeny s technologickým a ekonomickým rozvojem a strategiemi a jejich celkový cíl, jak již bylo naznačeno, bývá naplnit socioekonomické potřeby jednotlivých států. Na druhé straně je mezinárodní pracovní migrace i věcí samotných aktérů, kteří se rozhodují migrovat, neboť v migraci vidí způsob jak zlepšit svoje životní potřeby. V této souvislosti je pak migrace spojována jak s oblastí osobního rozvoje a zlepšení životních podmínek migranta a jeho rodiny (včetně rodiny ve zdrojové zemi, kterou migrant může podporovat zasílanými remitencemi), tak i s diskriminací a xenofobií, se kterými se migranti mohou setkávat ze strany majoritní společnosti. (Drbohlav a kol. 2010). Výše uvedená hlediska ze strany státu a migrantů spolu souvisí a jsou vzájemně provázána, nicméně jejich výsledné projevy jsou diferencované v čase, prostoru, podle sektorů ekonomiky, migračního typu a dalších parametrů tzv. lidského kapitálu migranta atd. (Drbohlav a kol. 2010: 139).

Mezinárodní (pracovní) migrace je interdisciplinární téma, kterému se věnují zejména obory sociální geografie, ekonomie, sociologie, práva, demografie, historie, psychologie, politologie, urbanismu, etnologie a sociální antropologie. Přístup k mezinárodní (pracovní) migraci z hlediska pouze jediného oboru bývá považován za značně limitující, přinášející pouze dílčí informace a poznání (Drbohlav a Uherek 2007).

Sledování objemu proudů mezinárodní pracovní migrace mezi zdrojovou a cílovou zemí či uvnitř skupiny států, hodnocení faktorů podmiňujících migraci či porovnávání socioekonomických struktur pracovních migrantů navzájem či vzhledem k jiné populaci, jsou v současné době aktuální témata (Appave, Cholewinski 2008, OECD 2013b). Z dosavadních výzkumů je všeobecně známé, že (pracující) migranti se koncentrují do omezeného počtu regionů v závislosti na specifických ekonomických, sociálních, politických a také geografických podmínkách území. V této souvislosti je obvykle vyšší koncentrace zahraničních (pracovních) migrantů ve velkých městech a metropolitních oblastech v porovnání s venkovskými oblastmi či regiony, které se více potýkají se socioekonomickými potížemi.

V návaznosti na charakter této disertační práce byly identifikovány následující tři důležité oblasti výzkumu mezinárodní pracovní migrace v Česku: 1) diskuse nad ukazateli pracovní migrace a pracujících cizinců působících v Česku; 2) prostorové rozmístění pracujících cizinců v Česku podle okresů a typů oblastí (metropolitní oblasti, venkovské oblasti, regiony se soustředěnou podporou státu), ale i ve vztahu k lidskému kapitálu pracujících cizinců na vysoce kvalifikovaných, kvalifikovaných a nekvalifikovaných pracovních pozicích; 3) česká migrační politika, prostřednictvím které stát reguluje migrační toky tak, aby doplnily, pokud možno co nejefektivněji, českou či evropskou (EU) pracovní sílu.

1.1 Cíle a struktura práce

Předložená práce je soubor čtyř tématicky propojených článků, které tvoří obsahově sjednocený celek. Jejich společným jmenovatelem je pracovní migrace a pracující cizinci v Česku v kontextu globální ekonomické krize 2008 – 2012. V práci jsou sledovány následující cíle:

- 1) Česká statistika nabízí relativně rozsáhlý soubor statistických dat o pracovních migrantech a pracujících cizincích. V rámci prvního cíle byly vyhodnoceny tyto

ukazatele z hlediska informace, kterou poskytují, včetně jejich vypovídací schopnosti. Dále byly identifikovány ty ukazatele, které umožňují relativně realistický pohled na počty pracovních migrantů v Česku, resp. těch pracujících cizinců, kteří v Česku skutečně pobývají.

- 2) Vybrané ukazatele pracovní migrace do Česka a pracujících cizinců v Česku, které byly specifikované na základě předchozího cíle, byly použity při studiu prostorového rozmístění pracovních migrantů a pracujících cizinců (včetně rozlišení cizinců zaměstnaných na vysoce kvalifikovaných, kvalifikovaných a nekvalifikovaných pracovních pozicích).
- 3) Další cíl se zaměřil na studium podmíněností ovlivňujících prostorové rozmístění pracujících cizinců v Česku včetně zaměstnaných na vysoce kvalifikovaných, kvalifikovaných a nekvalifikovaných pracovních pozicích.

Práce je rozdělena do čtyř kapitol, které se dále dělí na podkapitoly. Úvod této práce slouží pro vstup do problematiky mezinárodní pracovní migrace, v podkapitolách jsou představeny její cíle, výzkumné otázky, použitá terminologie a předmět výzkumu. Druhá kapitola je teoreticko-metodologickým rámcem, ve kterém je v jednotlivých podkapitolách představena problematika statistických dat (podkapitola 2.1), vybraných ukazatelů podmíněností mezinárodní pracovní migrace a rozmístění pracujících cizinců (podkapitola 2.2) a v neposlední řadě i samotný teoretický rámec studia mezinárodní pracovní migrace a rozmístění pracujících cizinců, ve kterém jsou krátce představeny hlavní směry přístupu, teorie a koncepty související s předmětem práce (podkapitola 2.3). Úkolem třetí kapitoly je představit výsledky jednotlivých článků a v závěrečné čtvrté kapitole jsou prezentovány klíčové závěry a možnosti dalšího směřování studia s touto tematikou. V příloze jsou uvedeny jednotlivé publikované články.

1.2 Použitá terminologie a předmět výzkumu

V této kapitole je nejprve specifikována použitá klíčová terminologie a následně je charakterizován předmět výzkumu.

„Mezinárodní migrace“ je vnímána jako změna obvyklého pobytu osob přes hranice, a to mezi zdrojovou a cílovou zemí. (Demografický informační server 2013) V této souvislosti se specifikuje i výraz „migrant“, který označuje jedince, který se přesunuje. V závislosti na

charakteru tohoto přesunu a v kontextu tabulky 1 (viz níže) hovoříme o různých typech migrace a migrantů. Jedná se například o termíny: imigrace/imigrant, pracovní migrace/migrant, migrace mezi zdrojovou a cílovou zemí, dobrovolná/nucená migrace, oprávněná/neoprávněná pracovní migrace.

Předmětem této práce je mezinárodní pracovní migrace do Česka a pracující cizinci v Česku v době stávající globální ekonomické krize mezi roky 2008 a 2012¹. Za pracovní migranty a pracující cizince jsou podle stávajících českých právních předpisů považovány fyzické osoby, které nejsou státními příslušníky Česka². Navíc se vychází z předpokladu, že tato pracovní síla bude v Česku vykonávat/vykonává oprávněnou práci na základě příslušné evidence na úřadu práce, resp. na základě platných oprávnění k práci a víz či povolení k pobytu platných v určitém období. Na jedné straně se pracuje s nástroji české migrační politiky, které se týkají občanů z tak zvaných „třetích zemí“ (např. prodloužená povolení k práci, registrace na úřadu práce, dlouhodobá víza/pobyty, trvalé pobyty, zelené karty), kromě toho byla vzata v úvahu i imigrační politiku EU vůči občanům ze třetích zemí (týká se především krátkodobých pracovních víz a tzv. modrých karet), a také migrační politiky v rámci Evropského hospodářského prostoru („EHP“) a Švýcarska, která podporuje volný pohyb občanů EHP a Švýcarska mezi členskými zeměmi.

Pracovní migranti a pracující cizinci jsou podnikatelé (živnostníky a zástupce obchodních společností) nebo zaměstnanci (osoby v pracovně-právním vztahu). Z časového hlediska se pracuje s trvalou i dočasnou migrací. U dočasné migrace se rozlišuje mezi krátkodobou a dlouhodobou migrací (blíže viz Tabulka 1).

Výše uvedená specifika předmětu výzkumu vychází z dichotomie přístupů ke studiu mezinárodní migrace. Některé rysy této dichotomie a jejich specifikaci jsou pro přehlednost uvedeny v následující tabulce (Tabulka 1):

---

¹ V práci se věnujeme výhradně oprávněné mezinárodní pracovní migraci do Česka a pracujícím cizincům v době stávající globální ekonomické krize od roku 2008 do roku 2012.

² Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR.

Tabulka 1: Dichotomie přístupů ke studiu migrace

Mezinárodní versus vnitrostátní migrace	
Mezinárodní migrace se odehrává přes hranice dvou států.	Vnitrostátní migrace je pohyb uvnitř hranic jednoho státu.
Imigrace versus emigrace	
Imigrace (v kontextu mezinárodní migrace) popisuje proces vstupu jedinců do země, která není zemí jejich původu, a jejich tamějšího usazování. Důvody imigrace jsou politické, ekonomické, sociální, kulturní apod.	Emigrace (v kontextu mezinárodní migrace) je proces přesunu do jiné země a probíhá mezi dvěma a více státy. Důvody emigrace jsou politické, ekonomické, sociální, kulturní apod.
Pracovní versus ekonomická migrace	
K pracovní migraci dochází za účelem výkonu práce buď formou podnikatelských aktivit anebo zaměstnání v jiné zemi či oblasti. Pracovní migrace se týká pracujících členů domácnosti.	Za ekonomickou migraci považujeme přesun pracujících osob v prostoru za účelem zlepšení jejich ekonomické situace. Ekonomická migrace má dopady i na členy domácností, kteří zůstali ve zdrojové zemi a ekonomičtí migranti je podporují (například prostřednictvím zasílaných peněz či zboží). Ke zlepšení ekonomické situace nedochází obvykle okamžitě, ale ve střednědobém (obvykle několikaměsíčním) časovém horizontu. Pracovní migrace je typem („podmnožinou“) ekonomické migrace.
Cílová versus zdrojová země či vymezená oblast	
Země či oblast, kam migranti směřují je cílová země či cílová vymezená oblast.	Zdrojová země či zdrojová vymezená oblast odpovídá zemi původu migranta, případně zemi či oblasti, kde migrace začala.
Dočasná versus trvalá migrace	
K dočasné migraci dochází v případě, že se migrující jedinec přesunuje pouze na časově omezené období, resp. si ponechá pobyt v jiném státě či vymezené oblasti, než je cílová země/vymezená oblast migrace. Dočasná migrace se může stát migrací trvalou.	Trvalá migrace představuje trvalou změnu pobytu buď v rámci dvou států anebo uvnitř jednoho státu.
Krátkodobá versus dlouhodobá migrace	
Krátkodobá migrace obvykle trvá do 90 dnů	Dlouhodobá migrace obvykle trvá déle než 90 dnů
Dobrovolná versus nucená migrace	
Dobrovolná migrace je svobodná alternativa jedince migrovat.	K nucené migraci dochází z potřeby ochrany života a svobody jednotlivce.
Oprávněná versus neoprávněná pracovní migrace	
O oprávněné pracovní migraci hovoříme, pokud migrant disponuje potřebnými platnými oprávněními k pobytu a k práci.	K neoprávněné pracovní migraci dochází tehdy, pokud migrant vykonává pracovní aktivity, aniž by měl potřebná oprávnění k práci. ³

Zdroj: Jackson (1986), Castles, Miller (1998), Drbohlav a kol. (2008), Medová (2013)

³ Tématu neoprávněné pracovní migrace se zaměřením na období před globální ekonomickou krizí se ve své disertační práci věnuje L. Medová (2013).

2 Teoreticko-metodologický rámec výzkumu mezinárodní pracovní migrace a prostorového rozmístění pracujících cizinců v cílové zemi

Tato kapitola se budeme postupně věnovat otázce statistických dat, která jsou východiskem pro kvantitativní výzkum mezinárodní pracovní migrace a pracujících cizinců. Dále se také zaměří na otázku podmíněnosti mezinárodní pracovní migrace a na teoretické přístupy a koncepty týkající se předmětu disertační práce.

2.1 Statistická data o pracovní migraci a pracujících cizincích

Statistické údaje o mezinárodní pracovní migraci a pracujících cizincích se v průběhu uplynulých let výrazně změnily a zkvalitnily (Salt 2008), avšak i nadále přetrvávají v této oblasti omezení související s rozsahem a komplexností této problematiky.

Z hlediska shromažďovaných dat o mezinárodní pracovní migraci a pracujících cizincích se shromažďují následující základní typy údajů: 1) objem a struktura proudů mezinárodní pracovní migrace mezi dvěma a více státy; 2) objem a struktura migračních proudů uvnitř jednoho státu, tj. vnitřní migrace pracujících cizinců; 3) počet a struktura v území pracujících cizinců. Jde tedy o data o proudech („flows“) mezinárodních pracovních migrantů a o stavech („stocks“) pracujících cizinců. (Eurostat 2013b, ILO 2013, OECD 2013a).

V některých státech EU se získávají data o mezinárodní pracovní migraci či pracujících cizincích z průběžných populačních registrů⁴, které se doplňují o výsledky výběrových šetření. Jiné členské státy však využívají pravidelných sčítání lidu nebo šetření pracovních sil, na základě kterých pak aktualizují svá data o populaci pracujících cizinců. (Jennissen 2004, Salt 2008)

Výše specifikované zdroje poskytují obvykle nejen absolutní počty o mezinárodních pracovních migračních a v území pracujících cizincích, ale i relativně rozsáhlý soubor s mezinárodní migrací svázaných nejrůznějších socioekonomických, demografických či geografických ukazatelů (viz např. Čermák, Janská 2011, Gross a Schmitt 2010, Kostaki a kol. 2013, Massey 2004, Rovolis a Tragaki 2012, Tóth a Kincses 2010, Van Der Gaag a

---

⁴ Tento přístup využívá i Česká republika.

Van Wissen 2001, 2002, Venturini a Villosio 2012). Vybraná národní statistická data bývají pak předávána mezinárodním organizacím (např. Organizace spojených národů „OSN“ Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj „OECD“⁵, Mezinárodní organizace práce „ILO“⁶ či Eurostatu⁷), které shromažďují statistiky o mezinárodní pracovní migraci a o pracujících cizincích v jednotlivých státech světa. Mezinárodní porovnatelnost těchto dat je však limitovaná z důvodu omezené vzájemné kompatibility údajů za jednotlivé státy způsobené rozdílnými legislativními požadavky států na shromažďovaná data, jejich historií, administrativními strukturami apod. (viz např. Mayda 2005, 2007, 2010) V této souvislosti je pak obtížné kvantitativně porovnávat počty a strukturu pracujících migrantů mezi zdrojovou a cílovou zemí, případně mezi dvěma či více státy, aniž by rozdíly mezi těmito daty nebyly při výzkumu vzaty do úvahy. Další oblastí, kde je prostor pro zlepšení sběru dat na mezinárodní úrovni, je i určitá pravidelnost a systematičnost sběru nejnovějších dat. (viz např. Poulain 2008, Salt, Singleton, Hogarth 1994, Nowok, Kupiszewska, Poulain 2013, Willekens 1993, Conference Reader 2013 a další)

Typy shromažďovaných a publikovaných dat se mezi jednotlivými mezinárodními organizacemi liší. Doporučení státům pro sběr dat vypracovala např. OSN, jež se tématu dlouhodobě věnuje s cílem zlepšit dostupnost, kvalitu i vzájemnou mezinárodní porovnatelnost statistik mezinárodní migrace mezi státy. (OSN 2013) OSN publikuje statistiku mezinárodní migrace, ve které jsou sledovány toky („flows“) a stavy („stocks“) mezinárodních migrantů v jednotlivých státech světa. (OSN 2011) OECD například publikuje data o počtu pracujících cizinců v jednotlivých členských státech organizace, za vybrané skupiny států, v rozdělení podle státní příslušnosti nebo země narození a podle pohlaví. U všech datových informací je navíc uveden jejich zdroj a charakteristika. (OECD 2013a) Statistika ILO v současné době nabízí data o počtu pracujících cizinců v jednotlivých zemích v rozdělení podle země původu pracujících cizinců, sektoru, ve kterém pracují, vykonávané pracovní pozice případně typu zaměstnání. Některé ukazatele jsou navíc publikované i podle pohlaví. Nevýhodou těchto dat je, že jsou dostupná pouze za některé roky. (ILO 2013) Na úrovni EU se sběrem statistických dat o mezinárodní

---

⁵ Anglický název Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj je Organisation for Economic Cooperation and Development, odtud zkratka „OECD“.

⁶ Anglický název Mezinárodní organizace práce je International Labour Organisation, odtud zkratka „ILO“.

⁷ Eurostat je statistický úřad EU.

pracovní migraci v členských státech zabývá Eurostat, který každoročně publikuje shromážděná data za jednotlivé členské státy až do regionální úrovně NUTS 2⁸ na svých internetových stránkách⁹, ale i v publikacích (např. Eurostat 2013a). Větší dostupnost a vzájemná porovnatelnost dat o objemu a proudech mezinárodní pracovní migrace a pracujících cizincích je na půdě Eurostatu dlouhodobě diskutovaným tématem. V této souvislosti bylo dokonce v roce 2007 přijaté Nařízení¹⁰, které ukládá členským státům EU povinnost sbírat ukazatele mezinárodní (pracovní) migrace definované v tomto Nařízení a vycházející z konceptů v něm ukotvených. (Eurostat 2013b)

Problematika statistických dat o pracovních migrantech a pracujících cizincích v Česku byla řešena ve všech článcích autorky, které jsou v této práci citovány, a to nejen v souvislosti s jejich dostupností a strukturou, ale následně i správnou interpretací získaných výsledků reflektující skutečnou informaci, kterou tato data poskytují. V této souvislosti byly v článcích Schovánkové (2013a, b, c), Čermákové, Schovánkové a Fiedlerové (2011) či Schovánkové a Drbohlava (v recenzním řízení) specifikovány na jedné straně ukazatele pracovní migrace tak, jak jsou veřejně dostupné například přes internetové stránky Českého statistického úřadu (ČSÚ 2013a) či v bulletinu Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí (Horáková a Macounová 2009, 2010, 2011, 2012), a na druhé straně i další ukazatele, které jsou dostupné na vyžádání z příslušných institucí, které je shromažďují.

V jednotlivých článcích se kromě běžně publikovaných ukazatelů jako jsou např. počet cizinců ze zemí EHP a Švýcarska evidovaných na úřadech práce (viz Schovánková 2013c¹¹) či počet cizinců ze třetích zemí evidovaných na úřadech práce (viz Schovánková 2013c), pracovalo i s méně běžnými ukazateli jako jsou např. počet vydaných prvních povolení k práci (Schovánková 2013a), počet prodloužených povolení k práci (Schovánková 2013a, Schovánková 2013c¹²) anebo s daty o cizincích živnostnících a

---

⁸ NUTS je Nomenklatura územních statistických jednotek, což jsou územní celky vytvořené pro statistické účely Eurostatu. NUTS 1 odpovídá celému území Česka, NUTS 2 jsou oblasti Česka (8 jednotek), NUTS 3 korespondují s úrovní krajů (14 jednotek). (ČSÚ 2013b)

⁹ Viz

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics.

¹⁰ Jedná se o Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 862/2007 o statistice Společenství v oblasti migrace a mezinárodní ochrany a o zrušení nařízení Rady (EHS) č. 311/76 o sestavování statistik o zahraničních pracovnících.

¹¹ Dále i článek Schovánková, Drbohlav (v recenzním řízení)

¹² Dále i článek Schovánková, Drbohlav (v recenzním řízení)

podnikatelích vůbec, jež je možné získat pouze z daňových příznání k dani z příjmu fyzických osob (Čermáková, Schovánková a Fiedlerová 2011).

V práci použité ukazatele jsou obvykle dostupné za úroveň okresů Česka. Výjimkou jsou z tohoto pohledu ukazatele počtu prvních dlouhodobých víz a povolení k pobytu za účelem zaměstnání vydaná českými zastupitelskými úřady v zahraničí (Schovánková 2013a) a ukazatel počtu provedených registrací povolení k pobytu za účelem zaměstnání, které se provádějí po příjezdu cizince do Česka (Schovánková 2013a).

2.2 Podmíněnosti mezinárodní pracovní migrace a rozmístění pracujících cizinců v území

Význam studia podmíněnosti mezinárodní pracovní migrace a rovněž i podmíněnosti stojících za územním rozmístěním pracujících cizinců spočívá v tom, že na základě analýz si můžeme mimo jiné představit současný stav i odhadnout budoucí vývoj i možné dopady aktivit pracujících cizinců do různých oblastí společnosti, a to jak ve zdrojové, tak i v cílové zemi, případně v určitém uskupení států. V následující podkapitole budou představeny některé otázky spojené s tímto tématem.

V dostupné literatuře se objevují studie zaměřené jednak na výzkum podmíněnosti charakteru mezinárodní pracovní migrace mezi dvěma státy (např. Borjas 1987, 1989, 2013) či skupinou států¹³ (např. Mayda 2005, 2007, 2010, Jennissen 2004). Časté jsou i studie, které se věnují podmíněnostem prostorového rozmístění pracujících cizinců v konkrétní zemi (např. Tóth a Kincses 2010, Rovolis a Tragaki 2012, Gross a Schmitt 2010, Venturini a Villosio 2012, Pavelková 2011 a další). Další oblastí zájmu jsou pak výše zmíněné projekce či prognózy vývoje mezinárodní pracovní migrace mezi dvěma státy (např. Van Der Gaag a Van Wissen 2002).

Nesnadným, avšak pro kvantitativní analýzy jednoznačně klíčovým úkolem, se kterým se při výzkumech tohoto typu autoři často setkávají, je zajištění potřebných dat a jejich vhodná struktura¹⁴. Další výzvou spojenou se studiem podmíněnosti mezinárodní pracovní

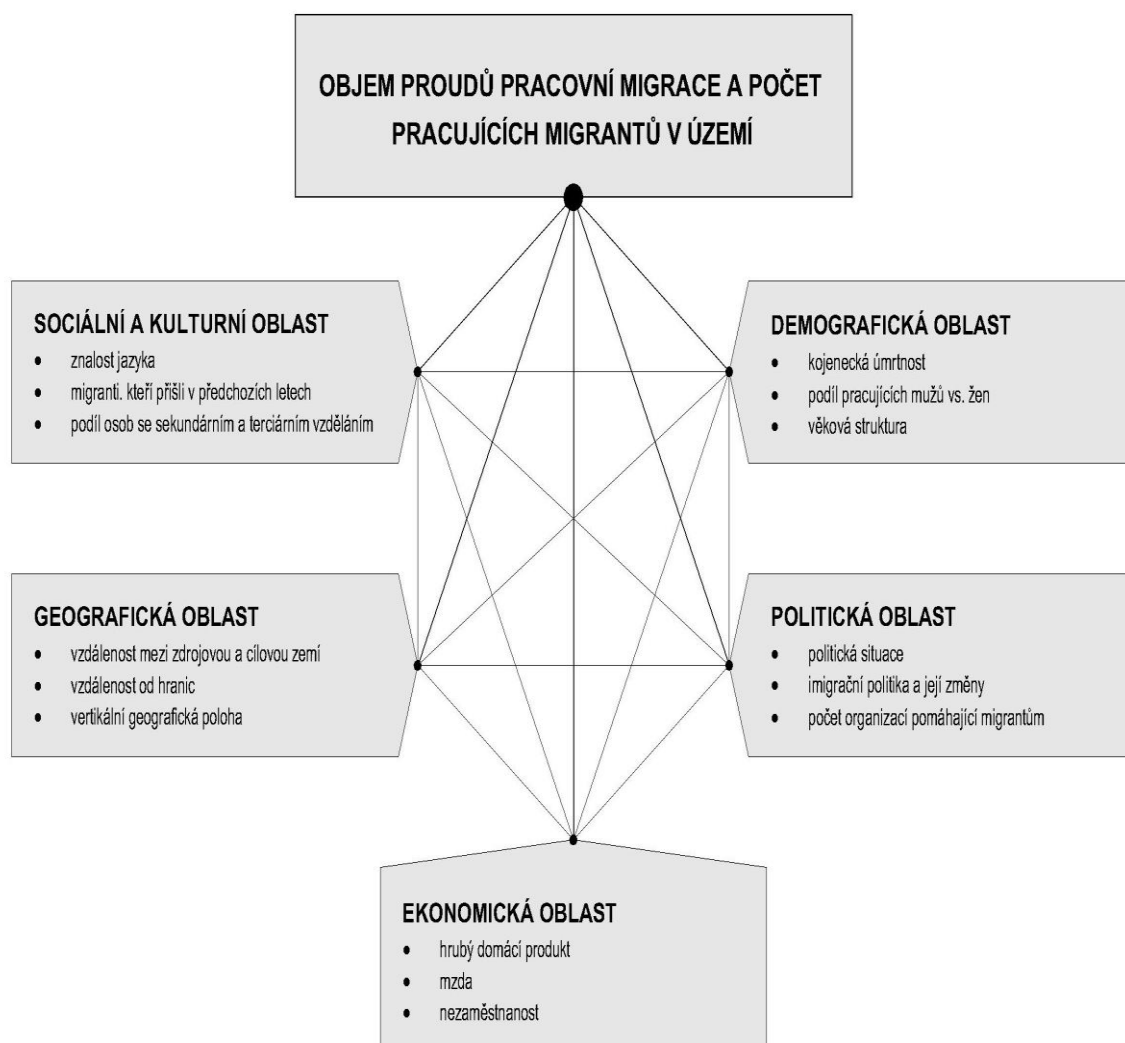
¹³ V této souvislosti se jako nástroj výzkumu používá také klastrová analýza seskupující státy (na úrovni států pak např. regiony) s podobnými podmíněnostmi v oblasti mezinárodní (pracovní) migrace. (blíže např. Jennissen 2004)

¹⁴ Otázka dat byla diskutována v kapitole 2.1 a věnují se jí například i Jennissen 2003, 2004, Mayda 2005, 2007, 2010, Venturini a Villosio 2012 a dále také Poulain 2008, Willekens 1993, Salt, Singleton, Hogarth 1994, Salt 2008, Nowok, Kupiszewska, Poulain 2013 atd.

migrace je interpretační náročnost matematických a statistických modelů, které autoři ve svých kvantitativních studiích hojně využívají (viz např. modely v příspěvcích Mayda 2005, 2007, 2010, Facchini a Mayda 2008, Borjas 1987, 1989, 2013, Wermuth a Wermuth 1975, Gross a Schmitt 2006, 2010).

Podmíněnosti mezinárodní pracovní migrace a územního rozmístění pracujících cizinců bývají obvykle studovány v kontextu ekonomické, sociální, kulturní, demografické, prostorové, ale i politické oblasti. Tyto oblasti ovlivňují mezinárodní pracovní migraci a územní rozmístění pracujících cizinců současně, avšak s různou intenzitou. V rámci kvantitativního i kvalitativního výzkumu se setkáváme s nepřehledným množstvím ukazatelů vystihujících určité rysy a současně spadajících do některé z těchto oblastí. Vzájemné propojení výše uvedených oblastí a příklady ukazatelů jsou zachyceny ve Schématu 1.

Schéma 1: Vybrané oblasti podmíněnosti proudů mezinárodní pracovní migrace a rozmístění pracujících cizinců v území, včetně vybraných ukazatelů

Zdroj: Jennissen (2004), vlastní úpravy

Na následujících řádcích je uveden výběr z ukazatelů podmíněnosti mezinárodní pracovní migrace a prostorového rozmístění pracujících cizinců.

Mezi důležité ukazatele z *ekonomické oblasti* náleží hrubý domácí produkt a mzda. Jak uvádí například Jennissen (2003, 2004), oba tyto ukazatele mají pozitivní vliv na mezinárodní pracovní migraci mezi dvěma zeměmi, a také na územní rozmístění pracujících cizinců. Toto tvrzení vychází z šetření, podle kterých pracovní migranti obvykle směřují do zemí s vyšší úrovní hrubého domácího produktu či mezd a pracující cizinci se koncentrují spíše v oblastech s vyšší úrovní hrubého domácího produktu či mezd.

(viz také např. Gross a Schmitt 2006, 2010, Mayda 2005, 2007, 2010, Novotný a kol. 2007, Docquier a kol. 2013, Venturini a Villosio 2012 a další) Další ukazatel, který je obvykle řazený do ekonomické oblasti, avšak vzhledem ke svému charakteru by za určitých podmínek mohl být zahrnut i do sociální oblasti, je míra nezaměstnanosti, která indikuje nejen ekonomickou situaci v regionu, ale může poukazovat i na sociální kvalitu obyvatele (Blažek a Csank 2007).

Všeobecně platí, že čím vyšší míra nezaměstnanosti, tím nižší počet migrantů v území a obráceně. (např. Salt 1984, Van Der Gaag a Van Wissen 2001, Drbohlav 2004, Novotný a kol. 2007) V této souvislosti je třeba poznamenat, že v případě analýzy v území pracujících vysoce kvalifikovaných, kvalifikovaných a nekvalifikovaných cizinců nejsou závěry tak jednoznačné. Například podle Grosse a Schmitta (2006, 2010), se prostorové rozmístění vysoce kvalifikovaných pracujících cizinců ve Francii nezdá být ovlivněno tamější úrovní nezaměstnanosti, avšak v případě kvalifikovaných a málo kvalifikovaných pracovníků se zdá, že úroveň nezaměstnanosti hraje důležitou roli. Mezi ostatní ukazatele z ekonomické oblasti můžeme zařadit i výši přímých zahraničních investic (čím vyšší přímé zahraniční investice, tím více pracovních migrantů proudí do země, případně tím více pracujících cizinců je v oblasti), podíl firem či ekonomicky aktivních osob v sektorech národního hospodářství (vyšší podíl pracujících cizinců obvykle závisí na sektoru národního hospodářství - šetření například prokázala, že v řeckém zemědělství a v cestovním ruchu pracuje vyšší podíl cizinců) atd. (viz například Rovolis a Tragaki 2005, Venturini a Villosio 2012) Při sledování podmíněnosti podnikatelských aktivit cizinců mohou být sledovány i ukazatele týkající se kapitálové a technologické náročnosti. Podle provedených studií, ve kterých byly porovnávány podnikatelské aktivity cizinců a příslušníků majoritní společnosti se migranti spíše koncentrují v oborech, které nejsou náročné na vstupní kapitál a kvalifikaci a které mají kvůli nízké produktivitě nižší příjmy (viz např. Aldrich a Waldinger 1990 či Oliveira a Rath 2008).

Ukazatelem ze *sociální oblasti* je počet (pracujících) cizinců, kteří do území přišli v předchozích letech. Tento ukazatel má podle výzkumů silný vliv jak na pracovní migraci, tak i na územní rozmístění pracujících cizinců. (viz např. Gross a Schmitt 2006, Novotný a kol. 2007, Tóth a Kincses 2010) Podle ukazatele dosaženého vzdělání migrantů a cizinců, se kterým pracovali např. Docquier a kol. (2013) se zdají být ekonomicky vyspělé země jako například USA atraktivní pro vysoce kvalifikované pracovníky. V případě rozhodování

migrovat do zemí EU však dosažené vzdělání migrantů a cizinců nehraje roli. Dalším důležitým ukazatelem je míra urbanizace, která má rozdílné výsledky. Zatímco ve výzkumu Van Der Gaag a Van Wissen (2001) se ukázala být nevýznamným faktorem podmiňujícím mezinárodní migraci do Švédska, v šetření Melegh, Kondratieva, Salmenhaare a kol. (2004), kteří provedli komparativní studii mezinárodní pracovní migrace do Finska, Maďarska a Ruska se naopak zjistilo, že pro pracovní migranty a cizince jsou atraktivní oblasti hlavních měst a vysoce urbanizované oblasti. V rámci této studie Melegh, Kondratieva, Salmenhaare a kol. (2004) a také v práci Novotný a kol. (2007) byl sledován vztah mezi mírou mezinárodní migrace a kriminality v cílové zemi. Některá zjištění naznačují vztah – vyšší míra migrace, případně počet cizinců v území, vyšší míra kriminality v území. Tento vztah lze dát i do souvislosti s vyšší mírou urbanizace neboť migranti se často koncentrují ve více urbanizovaných oblastech, kde bývá i vyšší míra kriminality.

V kulturní oblasti se používají například ukazatele, které sledují, zda má migrant znalost jazyka cílové země či se ve zdrojové a cílové zemi hovoří alespoň jedním společným jazykem. Oba tyto ukazatele se zdají mít pozitivní vliv na mezinárodní pracovní migraci do cílové země (viz např. Mayda 2005). Dalším ukazatelem může být i koloniální minulost/historické vazby mezi zdrojovou a cílovou zemí, které mají také pozitivní vliv na mezinárodní pracovní migraci. (viz např. Docquier a kol. 2013) Při porovnávání podmínek pracovních aktivit cizinců a majoritní společnosti se sledují například i specifické kulturní charakteristiky zahrnující rozdíly v hodnotových systémech anebo význam neformálních sociálních vazeb. (viz např. Bonacich a Modell 1980 a Light a Bonacich 1985)

Mezi relativně často používané *demografické ukazatele* za zdrojové i cílové země patří počet obyvatel v území, podíl vybraných věkových skupin v populaci (např. 15-24, 65+), složení obyvatel podle pohlaví, kojenecká úmrtnost apod. (viz např. Gross a Schmitt 2010, Mayda 2005, Rovolis a Tragaki 2005, Docquier a kol. 2013). V šetření Novotného a kol. (2007), které se věnovalo determinantům prostorového rozmístění cizinců v Česku, byla zjištěna relativně silná pozitivní závislost mezi počtem obyvatel okresu a počtem cizinců v okresech, což lze dát i do spojitosti s ukazatelem míry urbanizace, který byl diskutovaný výše v části věnované sociální oblasti. Jinému typu šetření se věnoval Kostaki a kol.

(2013), přičemž jejich výsledky poukázaly na skutečnost, že pracující cizinci ovlivňují demografické charakteristiky území.

Ukazatele spadající do *geografické oblasti* zastupuje například vzdálenost mezi zdrojovou a cílovou zemí, která se logicky jeví, pokud se zvyšuje, jako faktor snižující migraci mezi oběma zeměmi (Mayda 2005, 2007). V dostupných studiích byl použit i geografický ukazatel faktické existence společné hranice mezi zdrojovou a cílovou zemí. (viz např. Van Der Gaag a Van Wissen 2001, Mayda 2005, 2007, Docquier a kol. 2013 atd.) Navíc v souvislosti s tímto ukazatelem zjistili ve své studii Tóth a Kincses (2010), že v případě sousedství zdrojové a cílové země mají migranti tendenci usazovat se v cílové zemi nedaleko hranic se zdrojovou zemí.

Z *politické oblasti* se mezi ukazatele ovlivňující pracovní migraci mezi zdrojovou a cílovou zemí řadí například ukazatele politické situace ve zdrojové, případně cílové zemi. Podle Facchini a Mayda (2008) je tento ukazatel jedním z klíčových faktorů ovlivňujících mezinárodní pracovní migraci vůbec i charakter imigrační politiky v cílové zemi. Ve výzkumných studiích se pak používají ukazatele změny imigrační politiky mezi sledovanými obdobími (Facchini a Mayda 2008), případně jimi mohou být i počet oficiálních/neoficiálních organizací pomáhajících pracovním migrantům s přesunem ze zdrojové do cílové země. Dalšími ukazateli mohou být i volební preference v cílové zemi, které mohou naznačovat charakter tamější imigrační politiky. (Facchini a Mayda 2008, Cerna 2008, 2009, Lowell 2005) Mezi podmíněnosti z politické oblasti patří i vliv státních politik, včetně specifických programů na podporu výkonu zaměstnání cizinců, případně jejich podnikání. Ukazateli z této oblasti mohou být např. doba potřebná pro vydání nezbytných oprávnění, případně pro prodloužení jejich platnosti.

Výše uvedené ukazatele jsou jen malou ukázkou toho, jakým způsobem je možné sledovat charakter podmíněností mezinárodní pracovní migrace a rozmístění pracujících cizinců. Literatura však nabízí velké množství dalších ukazatelů. Analýzou imigrace, prostorového rozmístění pracujících migrantů a pracujících cizinců a podmíněnostmi jejich rozmístění se zejména v Evropě a USA zabývají v různé intenzitě a kontextech a na různých regionálně hierarchických úrovních kromě výše uvedených autorů také Kosinski (1992), Rédei (2009), van Der Gaag a van Wissen (2002), Borjas (2002), Borjas, Freeman a Katz (1996), Bauer, Flake a Sinning (2011), Lobodzinska (2011), Melegh, Kondratieva,

Salmenhaare a kol. (2004), Jayet, Ukrajinchuk a De Arcangelis (2010), Pohl (2007) a řada dalších.

Podmíněnostem pracovní migrace a prostorového rozmístění pracujících cizinců na území Česka byla z hlediska různých oblastí (zejména sociální, ekonomické, demografické či politické) a v různé intenzitě venována pozornost ve všech čtyřech článcích, které jsou součástí této práce. Při jejich zpracování byl problém nejen s dostupností a vhodnou strukturou potřebných statistických dat za samotné migrační proudy a objem pracujících cizinců v území (tedy tzv. „stock“ a „flows“ data) (diskutováno v kapitole 2.1), ale zejména za navázané ukazatele z ekonomické, sociální, demografické a politické oblasti.

V ekonomické oblasti například zcela chybí ukazatele výše mezd zaměstnanců na úrovni okresů (statistika mezd se sleduje pouze od úrovně krajů). Dalším limitujícím faktem je statistika ekonomické prosperity živnostníků cizinců, která v současné době poskytuje značně omezené informace. Řešením by v tomto případě mohlo být zlepšení stávající statistické evidence údajů z daňového přiznání k dani z příjmu fyzických osob z podnikání cizinců, neboť by se tyto údaje mohly stát zdrojem informací o jejich ekonomické prosperitě. (blíže viz Schováňková 2013c, Čermáková, Schováňková, Fiedlerová 2011)

Ze sociální a demografické oblasti jsou v případě živnostníků cizinců dostupné pouze vybrané údaje o státní příslušnosti, pohlaví a jejich věku. V případě cizinců zaměstnanců je statistika bohatší a k dispozici jsou nejen údaje o státní příslušnosti a pohlaví, ale i typu evidence na úřadu práce a vykonávaných pracovních pozicích. (blíže viz Schováňková 2013c, Čermáková, Schováňková, Fiedlerová 2011)

Politickým podmíněnostem mezinárodní pracovní migrace do Česka z vybraných zemí, konkrétně z Ukrajiny, Vietnamu a Mongolska, byl věnován článek Schováňkové (2013a), ve kterém se kromě typů oprávnění k pobytu diskutoval i počet a prostorové rozmístění pracujících cizinců z těchto zemí v Česku. V článku Schováňkové (2013b) byly politické podmíněnosti sledovány v kontextu vstupu vysoce kvalifikovaných zaměstnanců ze třetích zemí do Česka z hlediska rozdílných charakteristik jednotlivých aktuálně platných a používaných nástrojů migrační politiky Česka. Politické a také socioekonomické podmíněnosti podnikání cizinců porovnávané s majoritní společností byly sledovány v článku Čermákové, Schováňkové a Fiedlerové (2011).

Podmíněnosti prostorového rozmístění vysoce kvalifikovaných, kvalifikovaných a nekvalifikovaných cizinců zaměstnanců v Česku byly sledovány v článku Schováňkové

(2013c), a to prostřednictvím korelační a regresní analýzy. V této souvislosti byly použity více než dvě desítky různých relevantních ukazatelů z oblastí geografie, mobility, demografie a sociální oblasti, trhu práce a v neposlední řadě i z ekonomické oblasti.¹⁵

2.3 Teoretický rámec studia mezinárodní pracovní migrace a rozmístění cizinců pracujících v území

První ucelené popsání migračních přesunů obyvatelstva vypracoval na konci 19. století E. G. Ravenstein. Formuloval tzv. zákony migrace, které generalizovaly poznatky zjištěné o mobilitě do a z Londýna. Za faktory podmiňující migraci byly identifikovány například vzdálenost, velikost populace ve zdrojové i cílové oblasti, pohlaví migrantů atd. V průběhu 20. století pak byly snahy popsat teoretický rámec migrace z pohledu různých vědních disciplín zejména ekonomie, sociologie i sociální geografie.

Jak uvádí Drbohlav a Uherek (2008), teorie migrace nejsou teoriemi v pravém slova smyslu, i když se výraz „teorie“ objevuje v jejich názvu, neboť nenaplnují některé hlavní podmínky, které musí být v případě teorií dodrženy. Nemají například obecnou platnost, chybí jim logická provázanost jejich částí, případně postrádají současně funkci explanační a predikční. Spíše než o teorie se tedy jedná o koncepty, přístupy a modely, které lze souhrnně označit jako teoretický rámec studia migrace.

K systematizaci teoretického rámce studia mezinárodní migrace a rozmístění pracujících cizinců lze přistoupit několika způsoby. Buď na základě vědní disciplíny, která v konceptech, přístupech a modelech převládá (např. ekonomicky, sociálně, geograficky či politicky orientované) (viz např. Zlotnik 1998 či Bijak 2006), případně podle toho, zda vysvětlují vznik mezinárodní pracovní migrace, důvody proč migrační proudy přetrvávají v čase a prostoru či zanikají a jaké jsou rysy integrace pracovních cizinců (viz např. Massey a kol. 1998). Koncepty, přístupy a modely použité v našem teoretickém rámci jsou pro přehlednost uvedeny ve schématu 2.

---

¹⁵ Článek Schováňkové a Drbohlava (v recenzním řízení) se věnuje podmíněnostem prostorového rozmístění pracujících cizinců především v ekonomickém kontextu. V této souvislosti se například sledovalo rozmístění pracujících cizinců v okresech, které byly rozděleny do skupin vyznačujících se podobnými socioekonomickými znaky, tj. do metropolitních oblastí, nemetropolitních oblastí a okresů se soustředěnou podporou státu.

Schéma 2: Teoretický rámec studia mezinárodní pracovní migrace a rozmístění pracujících cizinců

Zdroj: vlastní zpracování

Poznámka: jedná se o vybrané teoretické přístupy a koncepty ke studiu mezinárodní pracovní migrace a územního rozmístění pracujících cizinců. Rozdělení na geograficky, ekonomicky, sociálně a politicky orientované bylo provedeno na základě subjektivního přístupu autorky práce

Dále se v literatuře objevuje i pojetí měřítkové úrovně, která pomáhá usnadnit orientaci v tak obsáhlé problematice, kterou mezinárodní (pracovní) migrace bezesporu je a kterou využíváme i v našem přehledu. Jedná se například o mikro-, mezo- a makro-úroveň. Zatímco mikroúroveň se věnuje tématu z pohledu jedince, jeho rodiny, případně domácnosti v kontextu mikrosociálního prostředí, makroúroveň se věnuje ekonomickým, sociálním a politickým podmíněnostem formujícím prostředí, ve kterém se migrant pohybuje. (viz např. Drbohlav a Uherek 2007, Kalinowska, Knapińska, 2009) Mikroúrovňová perspektiva je tak spojena s kvalitativními analýzami a idiografickým přístupem, zatímco makroúrovňová perspektiva je spíše propojena s kvantitativním a nomotetickým přístupem. (Drbohlav, Uherek 2007) Mezoúroveň je pak kombinací makro- a mikro-úrovně a zaměřuje se na oblasti, které v dalších dvou perspektivách chybí, jako jsou kolektivita, sociální vazby apod. (Kalinowska, Knapińska, 2009)

Následující část se zaměří na vybrané teorie, koncepty a přístupy související se studiem mezinárodní pracovní migrace a na územní rozmístění pracujících cizinců. Cílem této části nebude detailně popisovat a vysvětlovat jednotlivé migrační teorie a koncepty (detailněji se tomuto tématu věnovali například Massey a kol. 1993, 1998 či Baršová a Barša 2005), ale půjde spíše o představení různých přístupů, které s geografickým a socioekonomickým tématem předkládané disertační práce souvisí.

2.3.1 *Geograficky orientovaný teoretický rámec - teorie světového systému, teorie migračních systémů, koncept globálních měst, koncept přílivu/odlivu mozků*

Mezinárodní pracovní migrace je v rámci *teorie světového systému* („*theory of the world system*“) sledována na makroúrovni v kontextu ekonomické globalizace, přičemž má málo společného s úrovní mezd nebo s rozdíly v zaměstnanosti mezi zeměmi. Teorie se zaměřuje na procesy změn, které neprobíhají izolovaně, ale samy jsou zakořeněny v komplexním systému. Východiskem je tzv. historicko-strukturalistický koncept, podle kterého existuje pouze jeden globální ekonomický systém, jehož hlavním cílem je maximální akumulace kapitálu a s tím spojené hledání nových zdrojů, nové levné pracovní síly a nových trhů. V rámci tohoto globálního ekonomického systému však dochází k výrazným ekonomickým a sociálním nerovnoměrnostem prohlubujícím se v čase. V této souvislosti definuje Wallerstein koncept jádro-periferie, prostřednictvím v minulosti vytvořených vztahů (nejen ekonomické, ale i historické, kulturní, jazykové apod. povahy) mezi jádrem a periferií projevujících se trvalou ekonomickou závislostí (např. v oblasti zahraničního obchodu) periferie na jádru a faktem, že jádro využívá bohatství periferie. (Massey a kol. 1993, 1998, Jennissen 2004, Baršová a Barša 2005, Drbohlav a Uherek 2007)

V kontextu této teorie je mezinárodní pracovní migrace jedním ze subsystémů globálního trhu a vyvíjí se v závislosti na ekonomické situaci na těchto trzích a na strukturách globální ekonomiky, resp. v závislosti na Wallersteinův koncept jádro-periferie. V této souvislosti probíhá mezi jádrem a periferií obousměrný migrační proud, kdy se na jedné straně přesouvají experti (ale také kapitál a zboží) z jádra do periferie a na druhé straně jádro přitahuje jednak nekvalifikovanou pracovní sílu z periferie, ale také kvalifikované pracovníky (jak z jádra, tak i z periferie) působící v rozvíjejících se sektorech moderní ekonomiky. Dobře placení kvalifikovaní pracovníci a manažeři v jádrech pak následně dále zvyšují poptávku po pracovních migrantech pracujících obvykle v sektoru služeb na málo kvalifikovaných pozicích. (Massey a kol. 1998, Baršová a Barša 2005, Drbohlav a Uherek 2007, Jennissen 2004)

Jak bylo uvedeno výše, ústředním východiskem teorie světových systémů je makroúrovňový globální ekonomický systém, ve kterém dochází k akumulaci kapitálu a s tím spojené hledání nových zdrojů, pracovní síly a trhů. Zapojení mikroúrovně, resp.

jedince a jeho role do tohoto ekonomického systému se v teorii omezuje pouze na souvislost s pracovní silou a jejími přesuny a hlubší zaměření na jedince je zcela stranou zájmu tohoto teoretického přístupu.

Další z teorií je *teorie migračních systémů* („*theory of migration systems*“), která vychází z toho, že mezi skupinami zdrojových a cílových zemí je relativně stabilní propojení vycházející z historických, ekonomických, sociálních, demografických, politických, informačních a technologických vztahů. Tato teorie byla sice vytvořena nezávisle na teorii světového systému, avšak navazuje na ní, navíc stejně tak jsou i v této teorii patrné prvky migračních sítí (viz kapitola 2.4.3). Tento přístup je velmi komplexní a má značná omezení z hlediska své aplikovatelnosti na konkrétní území, z důvodu dostupnosti a kvality mezinárodně srovnatelných migračních statistik. Příkladem migračního systému je jihovýchodní Asie, tzv. „asijské tygří“ jako jsou Singapur, Tchajwan, Hong Kong či Jižní Korea, kde zahraniční (i domácí) pracovní síla často pracuje na nekvalifikovaných pracovních pozicích v sektoru služeb (např. na pozicích pomocníků a chův), nicméně současně zde působí také vysoce kvalifikovaní pracovníci z ostatních zemí světa. V této dělbě práce mezi migranty jsou patrné i etnické charakteristiky spojené s rozdílnými statusy a životními styly. Další migrační systémy byly vytvořeny například i ve Středomoří, v Africe, Latinské Americe, střední Americe a na Blízkém východě. Mezinárodní pracovní migrace přispívá v rámci této teorie k určitým nerovnostem, jejichž výsledkem je pak strukturovaná a diferencovaná dělba práce pracujících cizinců navazující na požadavky globálních měst. (blíže např. Salt 1992, Salt a Findlay 1989, Massey a kol. 1998, Baršová a Barša 2005, Bijak 2006, Drbohlav a Uherek 2007)

Z výše uvedených teorií světových systémů a migračních systémů vychází *koncept globálních měst* („*global cities*“) objasňující ekonomickou podstatu migrační atraktivity největších metropolí. Tento koncept váže přítomnost migrantů v daném prostředí na pro ně otevřené ekonomické příležitosti zejména ve službách. Pracující cizinci se v globálních městech stávají nezbytným podpůrným pilířem pro plně funkční a fungující globální města, která požadují vysoký počet pracovních sil jak na nejvyšších, tak i nejnižších pracovních pozicích hierarchie zaměstnání. Zatímco (vysoce) vzdělaní (včetně migrantů) pracují na lukrativních pozicích v horní polovině hierarchie zaměstnání, kde dosahují dobrých výdělků, málo vzdělaní pracovní migranti nahrazují místní obyvatele, kteří nechtějí

vykonávat málo placenou práci ze spodní části hierarchie zaměstnání. (viz např. Friedman 1986, Koser, Salt 1997, Sassen 2000, 2005)

V návaznosti na imigraci vysoce kvalifikovaných pracujících do globálních měst a koncept lidského kapitálu (blíže v kapitole 2.3.3) zmíníme i koncept *přilivu mozků* („*brain gain*“), kdy vysoce kvalifikovaní a talentovaní odborníci jak z méně vyspělých, tak i z vyspělých zemí hledají možnosti, jak se uplatnit v cílové zemi. Naproti tomu ve zdrojové zemi může docházet k *odlivu mozků* („*brain drain*“), kdy kvalifikovaní a vzdělaní lidé odchází, aby v cílové zemi uplatnili svoje znalosti a zkušenosti. Dále se vyskytuje i koncept *výměny mozků* („*brain exchange*“), za který je označovaná obvykle dočasná vzájemná výměna pracovníků či akademiků mezi dvěma institucemi s cílem využití svých zkušeností a znalostí v závislosti na poptávce jednotlivých institucí. S výše uvedenými koncepty se v literatuře setkáváme asi nejčastěji, nicméně kromě nich se objevují i další jako jsou např. „*brain circulation*“, „*same drain*“¹⁶ atd. (viz např. Salt a Findlay 1989, Koser a Salt 1997, Castles 2002, Davis a Hart 2010, Khoo, Hugo a McDonald 2010)

Výše charakterizované geograficky orientované teoretické přístupy lze hierarchicky rozlišit v kontextu řádovostních úrovní na makro-, mezo- a mikroúrovňově zaměřené. Makroúrovňově je orientovaná teorie světového systému, která se tématu pracovní migrace věnuje na globální úrovni. Za mezoúrovňově orientovanou lze považovat teorii migračních systémů a mikroúrovňově orientované jsou koncept globálních měst a koncepty spojené s tématem přílivu a odlivu mozků. V souvislosti s tímto řádovostním rozlišením geograficky orientovaných teoretických přístupů a konceptů byl identifikován určitý posun od výrazně především ekonomicky zaměřené makroúrovňové teorie světových systémů až po mikroúrovňový koncept globálních měst a koncepty s tématem přílivu a odlivu mozků, ve kterých mimo jiné hrají důležitou roli nejen prvky ekonomické povahy, ale také sociální charakteristiky a role jednotlivce.

---

¹⁶ Jedná se o koncepty, které se vyskytují především v anglicky psané literatuře. Jejich překlad, stejně tak i využití v kontextu výzkumu mezinárodní migrace v Česku, může být výzvou pro další výzkumníky.

2.3.2 *Ekonomicky orientovaný teoretický rámec - neoklasická ekonomická teorie, nová ekonomie pracovní migrace, teorie dvojího trhu*

Neoklasická ekonomická teorie („*neoclassical economic theory*“) rozlišuje makroúrovňový a mikroúrovňový přístup. Podle *makroúrovňového přístupu* dochází k migraci kvůli rozdílům ve mzdách mezi regiony, které jsou vnímány jako faktor popudu neboli „*push factor*“, neboť pracující ze zdrojových zemí jsou ochotni pracovat za méně peněz než domácí populace, takže zaměstnavatelé v cílové zemi mají o tyto pracovníky zájem (v této souvislosti se hovoří o faktoru přitahování neboli „*pull factor*“). Přitom ostatní faktory, jako například produktivita práce, také mohou hrát důležitou roli. Jak v této souvislosti uvádí Jennissen (2004), země s nízkou úrovní mezd mají relativně vysoký podíl pracovní síly vůči kapitálu a země s relativně vysokou úrovní mezd pak mají nízký podíl pracovní síly vzhledem ke kapitálu. V praxi se tato nerovnoměrnost projevuje migrací pracovní síly z regionů s nabídkou pracovní síly (chudé zdrojové země) do zemí poptávající pracovní sílu (bohaté cílové země)¹⁷. Podle této teorie přesun pracovní síly mezi zeměmi pokračuje, dokud nedojde k rovnováze mezi mzdami a pracovní silou v obou zemích. (blíže i Massey a kol. 1993, 1998, Borjas 1989, Baršová a Barša 2005, Drbohlav, Uherek 2007, Stojanov a kol. 2008)

Jak píše např. Massey a kol. (1998) (viz také Castles a Miller 1998, Castles 2002, Baršová a Barša 2005) podle historických zkušeností se výchozí předpoklad této teorie, kterým je migrace z chudých zdrojových zemí do bohatých cílových zemí, jeví jako sporný. V realitě totiž rozdíly ve mzdách mezi zeměmi v čase nemizí a pokud ano, pak to bývá díky souboru ekonomických mechanismů, mezi které migrace může patřit, avšak není řazena mezi nejdůležitější z nich. Navíc, pokud by svět skutečně fungoval podle této teorie, migrovalo by mnohem více lidí a mezinárodní pracovní migrace by se zvyšovala, dokud by nebylo dosaženo rovnováhy mezd na celém světě. Dále Massey a kol. (1998) poukazuje na skutečnost, že státy kontrolují migrační toky a regulují trhy práce jak ve vysílajících, tak i přijímajících zemích. Státní orgány tak v reálném světě hrají velmi důležitou roli z hlediska toho, komu bude umožněno vstoupit do země, pracovat a za jakých podmínek.

Na *mikroúrovni* pak tato teorie vychází z úvahy, že migruje „racionálně kalkulující jednotlivci“ (Baršová a Barša 2006: 268), který předpokládá, že přesunem maximalizuje

---

¹⁷ V rámci neoklasické teorie se tak hovoří o migraci z chudých do bohatých zemí.

svoji mzdu a následně pak zlepši i svoje životní podmínky vůbec. Budoucí migranti si tak vybírají takové cílové země, ve kterých převáží zisky z migrace nad jejími náklady, ať již v okamžitém či dlouhodobějším časovém horizontu (jedná se o ekonomické hledisko). Při výběru cílové země pak hrají důležitou roli i imigrační politiky, mezi které patří například ochota země přijímat pracovní migranty, opatření spojená se sjednocováním rodin apod. (jedná se o politické hledisko). (více např. Massey a kol. 1993, 1998, Borjas 1989, Baršová a Barša 2005, Drbohlav, Uherek 2007) V mikroúrovňově zaměřené neoklasické ekonomické teorii se setkáváme nejen s konceptem racionálně kalkulujícího jednotlivce, ale i s konceptem *lidského kapitálu* („*human capital model*“), který představil v 60. letech L. Sjaastad. Tento koncept poukazuje na rozdílné schopnosti jednotlivců a dynamiku lidského rozhodování. Podle tohoto přístupu totiž hodnotí každý jednotlivec zisky a náklady migrace rozdílně na základě svých psychologických předpokladů, ale také kulturních podmíněností a životních cílů. Jedinci disponující vysokou úrovní lidského kapitálu, což jsou obvykle vysoce kvalifikovaní migranti, směřují do oblastí, které nabízejí nejvyšší mzdy pro tuto skupinu. Naproti tomu nízko kvalifikovaní a nekvalifikovaní směřují do zemí s méně polarizovanými úrovněmi mezd a více štedrými sociálními politikami. V této souvislosti se v literatuře setkáváme i s pojmy pozitivně či negativně selektivní migrace. (více např. Gregory a kol. 2009, Massey a kol. 1993, 1998, Borjas 1989, Baršová a Barša 2005, Drbohlav, Uherek 2007, Gibson a McKenzie 2012)

Mikroúrovňově zaměřený a z neoklasické teorie vycházející je koncept „*migračního trhu*“ („*migration market*“), který představil na konci 80. let G. Borjas (např. 1987, 1989). Tento přístup čerpá z neoklasické ekonomické teorie a podle něj se pracující v zemích s nadbytkem pracovní síly rozhodují, zda emigrovat a do které země. Tito jedinci se rozhodují nejen na základě ekonomických faktorů porovnáním politické situace ve zdrojové a v cílové zemi, ale i zhodnocením nastavené imigrační politiky v cílové zemi. V této souvislosti zmiňuje Borjas (1987, 1989) soutěž mezi cílovými zeměmi, která se odehrává na poli imigračních politik, přičemž předmětem souboje je lidský kapitál potenciálních migrantů (viz níže). Zatímco imigrační politika některých zemí bude zajímavá pro jeden typ pracovních migrantů (např. podpora přílivu vysoce kvalifikovaných pracovníků), imigrační politika v další zemi bude zajímavá pro jiné (např. relativně snadné zlegalizování pracovních aktivit kvalifikovaných a nekvalifikovaných pracovníků). Borjasův koncept imigračního trhu může být doplněn i o koncept „*trhu pracujících cizinců*“

v cílové zemi“ („*labour market in the host country*“), kde působí jak oprávněně tak i neoprávněně pracující cizinci. Oprávněně pracující cizinci mají i přes regulační opatření cílové země potřebná oprávnění k práci. Nicméně neoprávněně pracující cizinci mají obvykle pouze oprávnění legálně vstoupit do cílové země bez možnosti vykonávat práci (avšak prakticky ji pak vykonávají), případně se jedná o pracující cizince, kterým oprávnění k práci vypršelo, ale oni se rozhodli na území zůstat a pokračovat ve výkonu práce. Trh pracujících cizinců v cílové zemi může být sledován z různých hledisek a struktur jako například legálnost pobytu, délka pobytu v cílové zemi, státní příslušnost, oblast výkonu práce, pracovní pozice atd. Další oblastí, kterým se trh pracujících cizinců v cílové zemi věnuje, je faktor výše mezd a poptávky po pracovní síle ze zahraničí (např. Borjas 1987, 1989, Koser a Salt 1997, Gregory et al. 2009)

Nová ekonomie pracovní migrace („*new economics of labour migration*“), je mikroúrovňově zaměřená teorie, kterou rozpracoval Stark (Stark 1991) v 80. letech. Tento přístup se měl stát „konkurenční“ a sofistikovanější variantou k tradičním neoklasickým ekonomickým teoriím. Nová ekonomie migrace vychází z předpokladu, že rozhodnutí migrovat jsou spojená spíše než s jednotlivcem s rodinami, domácnostmi, či komunitami, ve kterých lidé společně rozhodují. Důvodem tohoto chování je jednak maximalizace očekávaného příjmu, ale také snaha o minimalizaci rizika a ztráty v době nežádoucího zhoršení ekonomické situace rodiny v případě nedostatečných finančních příjmů. V této souvislosti se hovoří o tzv. „směně rizik“ („*trade of risks*“), kdy migrující člen rodiny má jak ve zdrojové, tak i v cílové zemi podporu a v případě selhání při hledání práce v cílové zemi se vždy může vrátit domů. (Massey a kol. 1993, 1998, Castles 2002, Massey 2004, Baršová a Barša 2005, Stojanov a kol. 2008)

Navíc rodiny diverzifikují zdroje příjmu alokací pracujících členů do různých geografických oblastí, které mohou být v kontextu mezinárodní pracovní migrace různé cílové země. Tito pracující migranti/cizinci pak svojí rodině ve zdrojové zemi zasílají část vydělaných finančních prostředků (tzv. remittance), které se stávají zdrojem kapitálu domácností ve zdrojové zemi, a umožňují tak pokrýt náklady na základní životní potřeby, v některých případech i investice a modernizaci domácností bez zvyšování rizika a nežádoucího zatěžování rodinných rozpočtů. V této souvislosti pak hrají důležitou roli nejen pracovní, ale i úvěrové trhy. Tento přístup uplatňují především domácnosti v rozvíjejících se zemích, kde v porovnání s rozvinutými zeměmi částečně nebo úplně chybí

mechanismy sociálních dávek, důchodového připojištění a vyplácení důchodů vůbec, vládních podpůrných programů nebo kreditních či debetních trhů umožňující rychlé zapůjčení peněz v případě potřeby, případně tyto mechanismy nejsou dostupné pro chudé domácnosti. Podle této teorie je migrace ze zdrojových zemí spíše negativní jev, který mohou vlády snížit například prostřednictvím regulace pracovního trhu nebo regulováním úvěrových a finančních trhů. (Massey a kol. 1993, 1998, Baršová a Barša 2005)

Teorie dvojího trhu („dual labour market theory“) (Piore, 1979) vychází z předpokladu, že mezinárodní pracovní migrace vychází z neustálé poptávky po pracovní síle ve vyspělých industriálních společnostech, kde je nedostatek pracovní síly. Navíc se věnuje makroúrovni, neboť mezinárodní pracovní migrace a prostorové rozmístění pracujících cizinců vysvětluje ve vztahu ke strukturálním podmínkám v cílových zemích. V rámci této teorie byly specifikovány dva základní typy pracovních sektorů, které se liší sociálněekonomickými charakteristikami. Zatímco první sektor je určený pro domácí kvalifikovanou pracovní sílu, která má dobrý plat, relativně stabilní zaměstnání, perspektivu kariérního růstu a vyšší sociální status a prestiž, druhý sektor se vyznačuje najímáním pracovních migrantů na nekvalifikované, nebezpečné, špatně placené a fyzicky namáhavé pracovní pozice s nízkým sociálním statutem a bez možnosti jeho zlepšení (tzv. dead-end-jobs), které nechce vykonávat domácí pracovní síla. Navíc vůbec nejhorší práce, které se na pracovním trhu nachází, lze najít právě ve druhém sektoru a jedná se o tzv. „3D“ práce (dirty – špinavá, dangerous – nebezpečná, difficult – fyzicky náročná). Zatímco domácí populace hledá v rámci této teorie atraktivnější profese, imigranti pracují na pozicích druhého sektoru, případně na „3D“ pracovních pozicích, protože jsou ochotni pracovat za nízkou mzdu a v porovnání s domácí populací nemají ambice dosáhnout vyššího sociálního statusu. (Piore 1979, Massey a kol. 1993, 1998, Castles 2002, Baršová a Barša 2005, Bijak 2006, Drbohlav, Uherek 2007, Stojanov a kol. 2008)

2.3.3 *Sociálně orientovaný teoretický rámec - teorie migračních sítí, institucionalismus a transnacionalismus*

Základem *teorie migračních sítí* („theory of migration networks“) jsou sociální sítě, které pracujícím migrantům a cizincům pomáhají v nejrůznějších životních situacích spojených s migrací jako jsou např. hledání práce, zajištění nezbytných oprávnění k práci či ubytování v cílové zemi atd. a stávají se jejich psychologickou podporou a zdrojem informací. Migrační toky se tak odehrávají v rámci sociálních interakcí mezi zdrojovou a

cílovou zemí, do kterých jsou migranti aktivně zapojeni na základě příbuzenských vazeb, přátelství či svého původu. Hlavním cílem těchto sítí je minimalizovat nejen finanční, ale i psychologické a další náklady spojené s migrací a usnadnit přesun migrantů mezi zdrojovou a cílovou zemí. Charakteristickým rysem je i jejich omezená životnost neboť jak uvádí Drbohlav a Uherek (2007) migrační sítě sice mohou na čas zvýšit nezaměstnanost v cílové oblasti (zemi), případně vyvolat i další sociální problémy, avšak v delším časovém horizontu „odumírají“ anebo se přesouvají do jiných oblastí a v cílovém území (zemi) se obnovuje situace podobná té, která tam byla před vznikem migrační sítě. (Bijak 2006, Drbohlav, Uherek 2007, Pavelková 2011)

V návaznosti na teorii sítí se setkáváme i s *institucionalismem* („*institutionalism*“). Koncept zahrnuje instituce, za které jsou považovány státní a nestátní organizace, ziskové i neziskové subjekty, které mohou mít legální i nelegální charakter a které se buď snaží pracovním migrantům/pracujícím cizincům pomáhat překonávat úřední překážky pro vstup do cílové země a pobyt a práci v ní, případně tyto instituce fungují zjištěně a využívají migračních proudů ku svému vlastnímu prospěchu eventuálně prosazování svého vlivu a moci. V této souvislosti vede poptávka ze strany potenciálních pracovních migrantů i pracujících cizinců také k vytvoření černého trhu se zprostředkováním neoprávněné práce, padělání pracovních dokumentů a víz apod. Na druhé straně však působí i lidskoprávní organizace, které se snaží pracovní migranty a pracující cizince chránit před vykořisťováním ze strany černého trhu i represivními zákroky států (viz např. Massey a kol. 1998, Jennissen 2004, Baršová a Barša 2005, Bijak 2006, Drbohlav a Uherek 2007, Pavelková 2011)

V literatuře pracovní migrace a pracujících cizinců se stále více setkáváme i s přístupem *transnacionalismu* („*transnational social spaces*“), který intenzivně využívá koncept sociálních sítí (viz níže) a zaměřuje se na přeshraniční vztahy mezi jednotlivci a skupinami. Podle tohoto přístupu se prostřednictvím migrantů vytváří zejména ekonomické, sociální, kulturní i politické vztahy (mosty) mezi zdrojovou a cílovou zemí (případně třetí zemí) a migranti tak mohou mimo jiné zůstat v kontaktu a komunikovat s přáteli a příbuznými bez ohledu na místo, kde zrovna pobývají. (viz např. Faist 2000, Portes 1997, 2003, Vertovec 2001, 2004, Hofirek, Klvaňová a Nekorjak eds. 2009, Bijak 2006, Castles 2002) Portes (1997) V této souvislosti se dokonce hovoří o „dvojím životě“, který migranti mohou žít – jedná se často o bilinguální jedince, kteří relativně snadno

přijímají jinou kulturu, mívají domov ve dvou zemích a zajímají se o ekonomické, politické i kulturní dění v obou státech. V rámci teorie transnacionalismu specifikoval Vertovec (2001)¹⁸ několik oblastí, jež nazývá paralelními přeshraničními sociálními seskupeními („*parallel transnational social formations*“), které souvisí s transnacionálními komunitami pracovních migrantů a pracujících cizinců:

- *Sociální síť* („*social networks*“): rámec, ve kterém dochází k vytváření sociálních vztahů a interakcí; lze je charakterizovat propojeností, konzistencí, ale i vnitřními slabými či silnými vazbami; propojují lidi ve zdrojové a cílové zemi.
- *Sociální kapitál* („*social capital*“): je schopnost jednotlivců působit v sociálních sítích či širších sociálních strukturách; sociální kapitál není v této souvislosti hmatatelný majetek, ale tvoří ho vztahy mezi jednotlivcem a skupinou udržované např. komunikací či účastí na různých akcích; jedná se o normy chování a další přes hranice těžko přenositelné charakteristiky.
- *Zakořenění* („*embeddedness*“)¹⁹: jednotlivci jsou zapojeni do sociálních sítí, což předurčuje jejich možnosti; důležitou roli má charakter osobních vazeb, míra důvěry, ale i způsob zakořenění do sociálních sítí.
- *Sociální změny* („*social movements*“): společenské změny vycházející ze společných cílů, sociální solidarity nebo identity při zachování spolupráce s elitami, oponenty a autoritami.
- *Obchodní síť* („*business networks*“): jsou sledovány v souvislosti s nadnárodními společnostmi a jejich ekonomickými a neekonomickými sítěmi; jsou zakořeněny ve strukturálním kontextu nadnárodních společností i v obchodních a osobních vztazích; sociální kapitál odpovídá způsobům, ve kterých obchodní sítě rozpohybovávají různé formy znalostí, zkušeností a kompetencí, které Amin a Cohendet (1999 in Vertovec 2001) nazývají kodifikovanými znalostmi, které se učí zaměstnanci a které hrají důležitou roli pro chod velkých firem; opakem jsou pak tiché znalosti (týkají se operačních záležitostí, strategií, konkurence, trhů), které jsou důležité pro konkurenceschopnost a jsou předávány při osobním setkání a za předpokladu vzájemné důvěry; v tomto konceptu se hovoří o sítích zejména v souvislosti s procesem učení.

---

¹⁸ Blažek a Uhlíř (2011) se tomuto tématu věnují z širšího pohledu regionálního rozvoje.

¹⁹ Koncept představil v 70. a 80. letech M. Granovetter (viz např. Blažek a Uhlíř 2011, Vertovec 2001)

- *Kyberkomunity* („*cybercommunities*“): v souvislosti s rychlým rozvojem technologií a počítačových sítí je v rámci každodenního života umožněna vzájemná komunikace mezi migrantem/cizincem v cílové zemi a ostatními členy rodiny ve zdrojové či některé třetí zemi; hovoří se i o virtuálním sousedství či vesnici, kde se v rámci vymezeného virtuálního prostoru schází lidé, kteří mají společné zájmy a témata k diskusi, přičemž se tímto zvyšuje schopnost pohybovat se mezi různými vztahy. Stejně jako v případě výše uvedených (osobních) sociálních sítí pracuje se i v tomto případě s koncepty sociálního kapitálu a zakořenění (jedinci silně zapojení do elektronických skupin budou pravděpodobně v této oblasti více nápomocni ostatním).

V kontextu předmětu této disertační práce je nutné zmínit propojení mezinárodní pracovní migrace a pracujících cizinců s transnacionalismem v konceptu *nadnárodních společností* („*multinational corporations*“). Ekonomická globalizace vedla v průběhu uplynulých desetiletí k rozmachu nadnárodních společností, které jsou nyní považovány za klíčové ekonomické aktéry, jejichž aktivity vedou ke změnám v mezinárodní dělbě práce, zvyšují podíl světové zaměstnanosti, produkce a obchodu a svým charakterem fungování vytváří jak ekonomické, tak i sociální prostředí pro mobilitu svých zaměstnanců mezi pobočkami. Mezinárodní pracovní migrace může být v tomto kontextu vnímána dvěma způsoby: 1) mezinárodní pracovní migrace vysoce kvalifikovaných řídicích pracovníků, manažerů a specialistů jako prostředek šíření znalostí, zkušeností a nových technik prostřednictvím pracovní síly, ale také jako nástroj osobního rozvoje anebo potřeba sovisející s realizací konkrétního projektu či naplňování firemní strategie; 2) mezinárodní pracovní migrace kvalifikovaných či nekvalifikovaných pracovníků, především dělníků, jejich předáků a mistrů za prací ze zdrojové do cílové země, kde působí továrny nadnárodních společností. (blíže viz např. Salt 1984, 1992, Koser a Salt 1997, Gärtner, Drbohlav 2012, Peixoto 2001a, b, Khoo, McDonald, Voigt-Graf a Hugo 2007, Davis a Hart 2010)

Do mezinárodní mobility zaměstnanců nadnárodních společností bývají obvykle zapojeni vysoce kvalifikovaní řídicí pracovníci, manažeři a specialisté (viz bod 1 výše). Toto téma se tak stále častěji stává diskutovaným, a to včetně mobility talentovaných pracovníků. (Blažek a Uhlíř 2001, PwC 2012)

Typy vyslání se obvykle rozlišují jednak podle délky jejich trvání, jednak i v souvislosti s očekávaným cílem. Za obchodní cesty tak bývají podle Millara a Salta (2008) považována

vyslání trvající do 30 dnů, jejich cílem bývají obchodní setkání, účasti na konferencích, školení atd. Další jsou pak krátkodobá vyslání, jejichž charakteristická délka je do jednoho roku a souvisí s konkrétní podnikatelskou aktivitou (projektem), pro kterou je třeba pracovní síla. Za dlouhodobá vyslání trvající více než jeden rok bývají označovány pracovní pobyty spojené s rozvojem kariéry pracovníků, ale i strategií nadnárodních společností spočívajících v lokalizaci (vysoce) kvalifikované pracovní síly v oblastech, kde je kvalifikovaná pracovní síla potřeba. V této souvislosti pak společnosti vytváří i různé kompenzační balíčky, které se liší v závislosti na pracovní pozici vysílaného, typu vyslání a jeho trvání. Tyto kompenzační balíčky obvykle zahrnují nejen asistenci s vyřízením nezbytných oprávnění k práci a oprávnění k pobytu, ale i finanční a materiální náhrady spojené s přesunem do jiné země a pobytem v ní, případně i popříjezdovou informativní schůzku se zástupcem společnosti či kolegou, která má za cíl usnadnit orientaci v cílové zemi. (viz např. Salt 1984, 1992, Koser a Salt 1997, Peixoto 2001a, b, Davis a Hart 2010, PwC 2012)

V případě kvalifikované a nekvalifikované pracovní síly (viz bod 2 výše) se stává často diskutovaným tématem otázka remitencí a jejich význam pro zdrojové země. Toto téma se aktuálně sleduje nejen v souvislosti s pracovní migrací a pracujícími cizinci působícími v nadnárodních společnostech v průmyslovém sektoru, ale i v souvislosti se zaměstnáváním těchto pracovníků v zemědělství či v sektoru služeb vůbec. (viz např. Azarnert 2012, Castles 2006, Jennissen 2003, Drobhavl a kol. 2010)

Koncept struktury příležitostí se zabývá významem sociálních struktur pro rozvoj podnikání migrantů a etnických menšin. (Aldrich a kol. 1983; Waldinger, Ward, Aldrich 1985) Aldrich a Waldinger (1990) uvádí, že v rámci studia struktury příležitostí je možné analyzovat dvě oblasti. První z nich jsou tržní podmínky, u kterých se rozlišují jednak omezené podnikatelské příležitosti, kdy se etničtí podnikatelé orientují na členy stejného etnika případně imigrantské skupiny, popř. i prostředí, ve kterém se orientují na trhy zaměřené nejen na jiné etnické/imigrantské skupiny, ale i na majoritní společnost. Migranti se v porovnání s majoritní společností více zaměřují na obory, které nejsou náročné na vstupní kapitál a kvalifikaci a které nejsou tak atraktivní pro majoritní populaci. (Aldrich, Waldinger 1990; Oliveira, Rath, 2008).

2.3.4 Politicky orientovaný teoretický rámec – koncept migrační politiky

Cílová země reguluje proudy pracovní migrace prostřednictvím své migrační politiky, kterou lze považovat za jeden z rysů státní suverenity (Cornelius 2004 in Davis a Hart 2010). Realizace migračních politik tak souvisí nejen s ekonomickými a sociálními zájmy cílové země (Davis a Hart 2010: 513), ale i s otázkou bezpečnosti a cílů zahraniční politiky cílové země vůbec. Migrační politiky cílových zemí tak v oblasti migrace hrají důležitou roli, a proto se tomuto tématu věnuje zvýšená pozornost ze strany výzkumníků jako jsou například Lowell (2005), Cerna (2008, 2009, 2012), Geddes (2003). V této souvislosti lze rozlišit dva základní přístupy, a to otevřené migrační politiky a uzavřené migrační politiky, které představují krajní meze v rozsáhlém spektru nejrůznějších migračních politik cílových zemí. Koncept *otevřené migrační politiky* („*open migration policy*“) bývá spojován se stárnoucími populacemi, ve kterých dochází k rychlým technologickým změnám. V kontextu zachování globální konkurenceschopnosti ekonomiky cílové země se vychází z předpokladu, že domácí ekonomika by měla zůstat spíše otevřená, tak, aby byl v případě potřeby umožněn příchod zahraničních pracovních migrantů do cílové země v rámci přístupu „just in time“. Opakem otevřené migrační politiky je přístup řešící otázku *uzavřené migrační politiky* („*closed migration policy*“), která je charakteristická například pro období ekonomické krize (recese), případně v souvislosti se stimulací růstu mezd a zaměstnanosti pracovní síly v cílové zemi. (Lowell 2005, Cerna 2008, 2009, 2012)

V rámci migrační politiky se bez ohledu na její otevřenost/uzavřenost setkáváme s tématem poptávkově či nabídkově orientované migrační politiky. *Poptávkově orientovaná migrační politika* („*demand driven migration policy*“) odráží potřeby zaměstnavatelů po pracujících s určitými zkušenostmi a znalostmi (po vysoce kvalifikovaných, kvalifikovaných či nekvalifikovaných pracujících cizincích). Pomyslným protikladem je pak *nabídkově orientovaná migrační politika* („*supply driven migration policy*“), podle které cílová země deklaruje ochotu přijímat nové pracovní migranty. Tento přístup se však obvykle nespojuje s konkrétními pracovními nabídkami. Pracující cizinci jsou vybíráni na základě dopředu specifikovaných charakteristik, kterými jsou např. dosažené vzdělání, jazykové znalosti, věk či zaměstnání. (Chaloff a Lemaitre 2009)

Jednotlivé články, které jsou součástí této disertační práce přímo nevycházejí z některé z tak zvaných „velkých“ migračních teorií specifikovaných výše, ale spíše pracují

s představenými koncepty a přístupy. Důvodem je jednak omezená dostupnost statistických dat potřebných pro analýzy na základě „velkých“ migračních teorií, ale také tématické zaměření jednotlivých článků.

Článek Schovánkové (2013a) diskutuje změny v objemu proudů pracovní migrace mezi roky 2008 a 2011 ze zdrojových zemí Ukrajiny, Vietnamu a Mongolska, odkud v roce 2008 pocházelo nejvíce migrantů/cizinců ze třetích zemí zaměstnaných v Česku. Téma článku je zahrnované v konceptu migrační politiky, v jehož rámci byly specifikovány jednotlivé nástroje české a evropské migrační politiky aplikované v době stávající globální ekonomické krize v Česku.

Charakteristiky konceptů globálních měst a přílivu mozků byly zapracovány zejména ve dvou předložených článcích (Schovánková 2013b, c). V kontextu s konceptem globálních měst není Praha v této práci vnímána jako globální město jako takové (i když Praha prvky globálního města nižšího řádu má), ale spíše z hlediska koncentrace pracujících cizinců v hlavním městě, které má v rámci Česka jedinečné postavení v systému sídelní hierarchie. Koncept přílivu mozků se pak v práci objevuje v souvislosti s indexem vysoce kvalifikovaných zaměstnanců, který hodnotí otevřenost migrační politiky Česka pro příchod vysoce kvalifikované zaměstnanců (Schovánková 2013b), a také v rámci analýzy podmíněnosti prostorového rozmístění vysoce kvalifikovaných, kvalifikovaných a nekvalifikovaných zaměstnanců v okresech Česka (Schovánková 2013c).

Institucionální teorie a koncept transnacionalismu sice nejsou explicitními východisky předložených článků, ale některé jejich rysy prochází napříč jednotlivými příspěvky (Čermáková, Schovánková, Fiedlerová 2011, Schovánková 2013 b, c). Jedním z těchto rysů jsou sociální sítě, které jsou východiskem i pro teorii migračních sítí. Prvek sociálních sítí byl použit při hodnocení podmíněnosti prostorového rozmístění pracujících cizinců (Schovánková 2013c), kde se jako jeden z ukazatelů použil i počet pracujících cizinců, kteří na území přišli v předchozích letech. Dalším rysem bylo například i sledování prostorového rozmístění pracujících cizinců v Česku na vysoce kvalifikovaných, kvalifikovaných a nekvalifikovaných pracovních pozicích z ohledem na působení některých nadnárodních společností. (Schovánková 2013b) Koncept struktury příležitostí se stal klíčovým teoretickým přístupem v článku Čermákové, Schovánkové a Fiedlerové (2011).

Neoklasickou ekonomickou teorií, teorií nové ekonomické pracovní migrace a teorií dvojího trhu jsme v naší práci nevyužili především z výše zmíněného důvodu nedostupnosti dat. Konkrétně se pak jednalo o data o mzdách v okresech Česka, která jsou klíčová pro kvantitativní analýzu, avšak česká statistika je v současné době nesleduje. Tento typ statistických dat by však z hlediska prostorového rozmístění pracujících v Česku a územního členění Česka byl užitečný pro národní socioekonomické analýzy a výzkumy.

3 Shrnutí jednotlivých článků

3.1 ČERMÁKOVÁ, D., SCHOVÁNKOVÁ, S., FIEDLEROVÁ, K.: Podnikání cizinců v Česku: vliv struktury příležitostí.

Geografie – Sborník České geografické společnosti, 2011, roč. 118 (4), s. 440-461

Článek se věnuje ověření platnosti *interaktivního* přístupu Aldriche a Waldingera (1990) vysvětlujícího podnikání cizinců v podmínkách Česka. Jedná se o přístup, který vychází z předpokladu, že cizinci volí takové podnikatelské strategie, které jim umožňují struktury příležitostí v cílové zemi. Vycházíme z předpokladu, že podnikající cizinci a majoritní společnost mají do značné míry podobné podmínky pro rozvoj svého podnikání včetně možnosti dosahovat stejných ekonomických výsledků. V článku se autorky věnují období od roku 1990, kdy podnikající cizinci a majoritní společnost měli obdobné "startovací" podmínky, až do roku 2010.

Ve studii bylo použito několik výzkumných metod. První z nich byla analýza dokumentů, grantů a jejich dostupnosti pro cizince, studium příslušné legislativy týkající se podnikání cizinců v Česku a v neposlední řadě i jejich aktivit. Další metodou byla základní analýza statistických dat (prostřednictvím ukazatelů měr a intenzity) včetně výzkumu oborové specializace cizinců prostřednictvím indexu různorodosti, který porovnává zastoupení skupin cizinců a majoritní společnosti v různých podnikatelských oborech.

Z použitých zdrojů bylo zjištěno, že tendence vytvořit liberální podnikatelské prostředí jak pro cizince tak pro majoritu, nebylo naplněno. Na jedné straně byla od počátku 90. let státní podpora malého a středního podnikání značně omezená pro všechny podnikatele, tedy jak pro cizince, tak i majoritní společnost, nicméně na straně druhé se od konce 90. let zvýšily požadavky spojené s otázkou oprávněnosti podnikatelských aktivit cizinců na území Česka.

Co se týká dat potřebných pro statistickou analýzu, autorky se potýkaly s jejich omezenou dostupností nejen za podnikatele cizince, ale také za podnikatele majoritní společnosti. Za dlouhodobé období (v tomto případě se jedná o patnáct let) byly k dispozici pouze data o specializaci a intenzitě podnikání. Údaje o typech podnikatelských aktivit, demografické struktuře a ekonomických výsledcích podnikatelů byly hodnoceny za kratší časové období.

Samotné výsledky naznačují, že podíl podnikatelů mezi cizinci a majoritní společností se příliš neliší. Přibližně třetina cizinců pracujících v Česku a zhruba stejný podíl ekonomicky aktivních z majoritní společnosti podnikají na základě živnostenského listu. Navíc šetřením nebyly zjištěny výraznější rozdíly v podnikatelských aktivitách podle ekonomických sektorů mezi podnikajícími cizinci a majoritní společností. Co se týká intenzity podnikání cizinců podle státní příslušnosti nebyly zjištěny žádné specifické rozdíly mezi podnikateli ze Západu (např. Rakousko či Německo) a Východu (např. Ukrajina či Vietnam), nicméně z dlouhodobé perspektivy je patrné, že největší procentuální podíl živnostníků z celkového počtu evidovaných živnostníků pochází z Vietnamu a ze zemí bývalé Jugoslávie. Z hlediska demografických charakteristik umožnily dostupné statistické údaje porovnat podnikatele cizince a majoritní společnost pouze podle pohlaví a věkové struktury. V této souvislosti bylo zjištěno, že ženy podnikatelky tvoří pouze jednu třetinu všech podnikatelů jak mezi cizinci, tak uvnitř majoritní společnosti. Navíc průměrný věk podnikatelek majoritní společnosti je vyšší v porovnání s podnikatelkami cizinkami a tento trend platí i pro muže. Z hlediska státní příslušnosti a věkové struktury mužů podnikatelů bylo navíc zjištěno, že mladší muži pocházejí spíše z východních zemí a starší muži ze západních, což je v souladu i s věkovými strukturami těchto skupin cizinců v Česku.

Ekonomické výsledky podnikatelů byly sledovány na základě podaných daňových přiznání k dani z příjmu fyzických osob podnikatelů cizinců a všech podnikatelů v Česku. Vzhledem k omezenému souboru údajů, které se z daňových přiznání evidují, bylo sledováno pouze 13 % ze všech podaných přiznání k dani z příjmu fyzických osob podnikatelů cizinců (jedná se vlastně o podmnožinu všech podnikatelů v Česku). Tyto výsledky však naznačují, že se jejich počet mezi roky 2005 a 2009 zvýšil, což koresponduje jednak s trendem celkového nárůstu počtu cizinců v Česku a také s jejich snahou změnit si účel pobytu zaměstnání či studia na podnikání, aby si zachovali oprávněnost svého pobytu v případě ztráty zaměstnání nebo ukončení studia. Podle zjištění se jeví, že mezi roky 2005 a 2009 sice skupina podnikatelů cizinců zaznamenala nižší zisk v porovnání se všemi podnikateli v Česku, nicméně na druhou stranu je zřejmé, že podnikatelé cizinci zaznamenali v tomto období menší podnikatelskou ztrátu v porovnání se všemi podnikateli v Česku. Zjištěné výsledky tedy poukazují, že podnikatelské aktivity

cizinců byly ve sledovaném období vzhledem ke všem podnikatelům v Česku více efektivní.

3.2 **SCHOVÁNKOVÁ, S.: How many foreigners from third countries are in fact employed in the Czech Republic? The case of Ukrainian, Vietnamese and Mongolian work permit holders**²⁰

Demografie, 2013, roč. 55 (4), v tisku

Příspěvek se věnuje diskusi oficiálně publikovaných indikátorů pracovní migrace Ukrajinců, Vietnamců a Mongolů v Česku v průběhu let 2008 – 2011, které porovnává s počtem těchto cizinců, kteří mohli ve sledovaném období v Česku skutečně pracovat.

Počet zcela nových zaměstnanců z Ukrajiny, Vietnamu a Mongolska, kteří mohli do Česka mezi roky 2008 – 2011 skutečně přijet (vyzvedli si na zastupitelském úřadě v příslušné zemi dlouhodobé vízum či povolení k pobytu za účelem zaměstnání) byl 2 – 12 krát menší než evidovaný počet prvních pracovních povolení vydaných cizincům.

Následně bylo zjištěno, že oficiálně publikovaná statistika počtu všech vydaných pracovních povolení, která bývá implicitně a někdy i explicitně považována za statistiku v zemi skutečně působících cizinců je v případě Ukrajinců, Vietnamců a Mongolů zhruba o 24 – 47 % vyšší než je počet těchto cizinců, kteří do Česka velmi pravděpodobně přijeli pracovat, což bylo sledováno jako úhrn dlouhodobých víz a povolení k pobytu za účelem zaměstnání vyzvednutých ze zastupitelského úřadu a prodloužených pracovních povolení.

Z výsledků vyplývá, že počet všech vydaných pracovních povolení není zcela vhodným ukazatelem pro vyjádření počtu cizinců, kteří v zemi skutečně pracují. Vhodnějším ukazatelem je například počet prodloužených povolení k práci či počet prvních pracovních povolení zaevidovaných na úřadu práce nejpozději v den nástupu cizince do zaměstnání (jedná se o zcela nový ukazatel, za který budou první údaje k dispozici až v průběhu roku 2013). Součet obou těchto ukazatelů by mohl dát mnohem realističtější obrázek o počtu cizinců, kteří na českém trhu práce na základě pracovního povolení skutečně operují.

---

²⁰ Český název článku: Kolik cizinců ze třetích zemí v Česku skutečně pracuje? Zaměření na Ukrajince, Vietnamce a Mongoly, kterým bylo vydáno pracovní povolení.

3.3 SCHOVÁNKOVÁ, S.: Governance of international migration of highly-skilled foreigners: an empirical analysis from the Czech Republic²¹

Politics in Central Europe, 2013, 9 (2), v tisku

Cílem tohoto článku je snaha o vytvoření definice vysoce kvalifikovaných pracovníků a pohled na prostorové rozmístění pracujících cizinců a dále zhodnocení otevřenosti nástrojů české migrační politiky aplikovatelných na vysoce kvalifikované pracovníky prostřednictvím indexu migrace vysoce kvalifikovaných pracovníků ("index MVKP").

V české ani v zahraniční odborné literatuře dosud neexistuje jednotně deklarovaná definice (např. prostřednictvím některé z mezinárodních organizací jako jsou OSN, ILO, OECD, Eurostat apod.) vysoce kvalifikovaných zaměstnanců, ať už v kontextu trhu práce jako takového, případně podle jednotlivých sektorů, eventuálně stanovených kritérií, které by navíc zohledňovaly i mezinárodní statistiky. Při vytváření definice použitelné pro Česko byla snaha propojit tři základní a všeobecně používané aspekty, kterými jsou: 1) hledisko dosaženého vzdělání, 2) vykonávaná pracovní pozice, a to z hlediska předpokládaných požadavků na zkušenosti a schopnosti zaměstnanců, které jsou pro jednotlivé pracovní pozice potřebné, 3) a v neposlední řadě i výše mzdy. Kromě toho byly využity i rysy české migrační politiky, kde je možné se setkat s tématem vysoce kvalifikovaných pracovníků jak v souvislosti s tzv. modrou kartou, tak i v projektu „Výběr vysoce kvalifikovaných pracovníků“, a dále stávající klasifikaci povolání ("CZ-ISCO"), která se používá při sledování statistiky českého trhu práce i zaměstnávání cizinců a v jednotlivých pracovních pozicích v kategorizaci do tzv. „tříd“ a jejich „podtříd“. Od pracujících na jednotlivých pozicích se pak očekává, že pro výkon svojí práce mají zejména potřebné znalosti, zkušenosti a dosažené vzdělání. Již nad rámec samotné klasifikace CZ-ISCO lze předpokládat, že pracující jsou na své pozici i náležitě odměněni a v případě vysoce kvalifikovaných jejich mzda přesahuje průměrnou mzdu. Na základě výše uvedeného byla stanovena následující definice: vysoce kvalifikovaní zaměstnanci působí na pracovních pozicích ve třídách 1 a 2 klasifikace CZ-ISCO.

Při vytváření indexu MVKP byly inspirací zejména práce Cerna (2008, 2009) a Lowell (2005) ve kterých se porovnává otevřenost migračních politik několika zemí vůči vysoce

---

²¹ Český název článku: Řízení mezinárodní pracovní migrace vysoce kvalifikovaných pracovníků: empirická analýza z České republiky.

kvalifikovaným pracovníkům - zaměstnancům ze třetích zemí. V rámci indexu MVKP bylo porovnáváno osm nástrojů mezinárodní migrační politiky zaměstnanců, které mohou být v současné době aplikovány na vysoce kvalifikované pracovníky ze zahraničí. U každého nástroje se pak sledovalo sedm kategorií, přičemž každé z nich byla v kontextu příslušného nástroje expertně přiřazena hodnota 0 – 3, kde 0 naznačuje, že kategorie je otevřená (neexistují omezení) přílivu vysoce kvalifikovaných pracovníků, 1 minimálně uzavřená (existují méně významná omezení), 2 více uzavřená (existují významná omezení) a 3 uzavřená (existuje zásadní omezení). Jednotlivé kategorie jsou testem trhu práce, uznávání vzdělání dosaženého v zahraničí českými úřady, dualita pobytových oprávnění²² za účelem zaměstnání, možností získat povolení k trvalému pobytu, limitů počtu nových pracujících cizinců, případně limitů podle státní příslušnosti, doba zpracování žádosti o vízum či povolení k pobytu a maximální platnosti víza či povolení k pobytu. U každého nástroje byly sledovány všechny uvedené kategorie, jejichž hodnoty byly následně sečteny. Výsledná hodnota za jednotlivé nástroje pak odpovídá indexu MVKP.

Zjištěné hodnoty indexu MVKP se pohybovaly v rozpětí od 7 do 14, přičemž nejnižší hodnota byla v případě nástroje dočasné migrace. Projekt zrychlené procedury pro vnitropodnikově převáděné zaměstnance jeví se jako nejvíce otevřený nástroj české migrační politiky. Další relativně velmi otevřené nástroje české migrační politiky jsou modrá a zelená karta, které patří mezi nástroje dlouhodobé pracovní migrace. Nejvíce využívané nástroje, kterými jsou pracovní povolení a příslušné vízum či povolení k pobytu se na základě indexu MVKP projevuje jako nejméně otevřené nástroje z hlediska migrace vysoce kvalifikovaných zahraničních pracovníků do Česka. Na základě zjištěných výsledků jsou nástroje krátkodobé migrace vysoce kvalifikovaných pracovníků více otevřené v porovnání s nástroji dlouhodobé migrace.

---

²² Jedná se o oprávnění k práci a oprávnění k pobytu v jednom dokumentu (např. modrá karta či zelená karta).

3.4 SCHOVÁNKOVÁ, S.: Determinants of the spatial distribution of foreign employees on different job positions: the case of the Czech Republic²³

Danube: Law and Economics Review, 2013, 4 (2), s 115-139

Článek je zaměřen na dva hlavní cíle. Prvním z nich je analýza zastoupení zaměstnaných cizinců na vysoce kvalifikovaných, kvalifikovaných a nekvalifikovaných pracovních pozicích v Česku v roce 2011 a jejich prostorové rozmístění. V druhém cíli byly prostřednictvím korelační a regresní analýzy zjišťovány podmíněnosti prostorového rozmístění vysoce kvalifikovaných, kvalifikovaných a nekvalifikovaných zaměstnanců v okresech Česka se zaměřením na rok 2011.

V jednotlivých kategoriích zaměstnaných cizinců na vysoce kvalifikovaných, kvalifikovaných a nekvalifikovaných pracovních pozicích se pracovalo se statistikou MPSV o počtu zaměstnaných cizinců z EHP a Švýcarska evidovaných na úřadech práce a cizinců ze třetích zemí, kteří jsou držiteli prodloužených pracovních povolení či se na ně vztahuje výjimka z povinnosti mít pracovní povolení. Všechna data jsou navíc k dispozici v rozdělení dle vykonávané pracovní pozice specifikované dle klasifikace CZ-ISCO.

V roce 2011 bylo v Česku evidováno přibližně 200 tisíc zaměstnaných cizinců z EHP a Švýcarska a ze třetích zemí (vyjma vydaných prvních pracovních povolení). Tři čtvrtiny tvořili cizinci z EHP a Švýcarska evidovaní na úřadech práce, resp. čtvrtinu tvořili cizinci ze třetích zemí. Nejvíce zaměstnaných cizinců pocházelo ze Slovenska, Ukrajiny a Polska. Nejčetnější skupinu tvořili zaměstnaní cizinci z EHP na kvalifikovaných pracovních pozicích (téměř 50 % z celkového počtu cizinců). Podíl cizinců z EHP na kvalifikovaných a nekvalifikovaných pracovních pozicích byl obdobný a činil 12,8 %, resp. 13,8 %. Oproti tomu nejnižší zjištěný podíl byl v případě vydaných prodloužených povolení k práci cizincům ze třetích zemí zaměstnaných na vysoce kvalifikovaných pracovních pozicích (jednalo se o necelé jedno procento). Zatímco podle státní příslušnosti pracujících cizinců jsou Bulhaři obvykle zaměstnaní spíše na kvalifikovaných a nekvalifikovaných pracovních pozicích, Moldavané a Uzbeki jsou zaměstnaní především na nekvalifikovaných pracovních pozicích a jsou nejčetnějšími držiteli vydaných prodloužených povolení k práci. V rámci analýzy podmíněností prostorového rozmístění zaměstnaných cizinců na

---

²³ Český název článku: Podmíněnosti prostorového rozmístění zahraničních zaměstnanců na různých pracovních pozicích: případová studie na příkladu České republiky.

vysoce kvalifikovaných, kvalifikovaných a nekvalifikovaných pracovních pozicích v Česku se nerozlišovali cizinci z EHP a Švýcarska anebo cizinci ze třetích zemí. V korelační a regresní analýze byly sledovány více než dvě desítky nezávisle proměnných spadajících do některé z šesti vytvořených oblastí – geografická poloha, migrace a mobilita, demografické ukazatele a sociální oblast, trh práce a v neposlední řadě i ekonomická oblast²⁴. Prostorové podmíněnosti rozmístění jak zaměstnaných cizinců na vysoce kvalifikovaných, tak i kvalifikovaných a nekvalifikovaných pracovních pozicích se zdají být významně ovlivněny především dvěma proměnnými. První z nich jsou zaměstnaní cizinci, kteří do území přišli pracovat v předchozích letech. Toto zjištění tak naznačuje význam migračních sítí pro lokalizaci zaměstnaných cizinců bez ohledu na jejich pracovní pozici. Druhou proměnnou je vertikální poloha, která poukazuje na významovou hierarchii center okresů a okresů vůbec. Další výsledky pak poukazují, že v případě ostatních proměnných se prostorové podmíněnosti rozmístění zaměstnaných cizinců liší v závislosti na pracovní pozici. Zatímco u vysoce kvalifikovaných je prostorové rozmístění ovlivněno především proměnnými z ekonomické oblasti, pro kvalifikované a nekvalifikované hrají důležitou roli proměnné z oblasti trhu práce (např. nezaměstnanost, počet volných pracovních míst a v případě zaměstnaných cizinců na nekvalifikovaných pracovních pozicích i počet ekonomicky aktivních osob). Důležitý výsledek byl zjištěn v případě proměnné nezaměstnanosti, která se zdá být důležitá v případě zaměstnaných cizinců na kvalifikovaných a nekvalifikovaných pracovních pozicích. Zdá se však, že nemá vliv na prostorové rozmístění vysoce kvalifikovaných pracovníků.

---

²⁴ Oblast trhu práce byla vyčleněna z ekonomické oblasti.

4 Závěr

Disertační práce je souborem čtyř tématicky propojených článků, které spojuje námět pracovní migrace a pracujících cizinců v Česku v době globální ekonomické krize let 2008 – 2012. V rámci disertační práce byly identifikovány tři cíle.

Prvním cílem byla identifikace dostupných statistických ukazatelů pro studium proudů pracovní migrace do Česka a prostorového rozmístění pracujících cizinců na území Česka. Současně byly u těchto ukazatelů specifikovány jejich slabé a silné stránky. Následně byl proveden bližší rozbor ukazatelů pracujících cizinců v Česku v rozdělení na zaměstnané cizince a cizince podnikatele, resp. živnostníky. Výsledky naznačují, že vhodným a relativně přesným ukazatelem zaměstnávání cizinců jsou prodloužená povolení k práci. Dalšími ukazateli, které však považujeme za spíše podhodnocené, jsou ukazatele evidence cizinců ze třetích zemí s výjimkou z povinnosti mít pracovní povolení a ukazatel provedených registrací cizinců z EHP a Švýcarska na úřadech práce. Co se týká ukazatelů podnikatelských aktivit cizinců, česká statistika nabízí značně omezený soubor těchto ukazatelů. V současné době je k dispozici pouze ukazatel počtu živnostníků dle státní příslušnosti, tj. jak z EHP a Švýcarska, tak i ze třetích zemí. Tato statistika je však zejména v případě cizinců ze třetích zemí pravděpodobně nadhodnocená, neboť ačkoliv mají tyto cizinci živnostenské oprávnění vydané, podnikatelské aktivity mohou vykonávat pouze za předpokladu, že mají i platné vízum či oprávnění k pobytu. Navíc z šetření vyplývá, že mezi oficiálně publikovanými statistikami o počtu cizinců pracujících v Česku a počtu těchto cizinců skutečně pobývajících v Česku, mohou být někdy i veliké rozdíly.

Výsledky týkající se tohoto cíle pracovní migrace by mohly přispět k revizi ukazatelů a statistických dat o pracovní migraci podnikatelů i zaměstnanců jak ze zemí EHP a Švýcarska, tak i ze třetích zemí a zlepšit povědomí o jejich vypovídací schopnosti. V této souvislosti lze navrhnout, aby se začal publikovat ukazatel počtu prodloužených pracovních povolení, který v porovnání s ukazatelem celkového počtu vydaných pracovních povolení lépe vystihuje realitu počtu cizinců ze třetích zemí, pobývajících v Česku (ačkoliv nemusí na území pobývat po celou dobu platnosti povolení). Alternativními ukazateli počtu evidovaných zaměstnaných cizinců by mohly být i počet prvních pracovních povolení zaevidovaných na úřadu práce nejpozději v den nástupu cizince do zaměstnání, údaje zdravotních pojišťoven či Ústavu zdravotnických informací a statistiky

ČR („ÚSIS ČR“). Co se týká ukazatelů podnikatelských aktivit cizinců, stávající ukazatele počtu a struktury cizinců živnostníků by bylo vhodné doplnit o údaje z daňových přiznání fyzických osob (za předpokladu rozšíření sledování některých údajů daňového přiznání pro statistické účely). Co se týká různých typů oprávnění k pobytu, je možné zvážit návrh, aby byly tyto ukazatele pravidelně publikovány v rozdělení jak podle typu pobytu (například krátkodobý, dlouhodobý), tak i například podle účelu pobytu (zaměstnání či podnikání).

Dalším cílem našeho výzkumu bylo studium změn objemu migračních proudů nových zaměstnanců cizinců z vybraných zemí, konkrétně z Ukrajiny, Vietnamu a Mongolska, mezi roky 2008 a 2011, a také studium prostorového rozmístění pracujících cizinců (zaměstnanců i živnostníků) v Česku v době současné globální ekonomické krize. V případě migračních proudů z Ukrajiny, Vietnamu a Mongolska došlo mezi roky 2008 až 2011 k poklesu nově přichozích zaměstnanců z těchto zemí o tisíce pracujících. Důvody tohoto poklesu lze spatřovat v celém souboru socioekonomických podmínek a také realizované imigrační politice Česka, které vedly ke snížení počtu nově přichozích zaměstnanců z těchto zemí. Samotné prostorové rozmístění pracujících cizinců v Česku se liší v závislosti na typu evidence na příslušném úřadu (zaměstnanci vs. podnikatelé, státní příslušníci EHP a Švýcarska vs. státní příslušníci třetích zemí), ale i z pohledu lidského kapitálu či vykonávaných pracovních pozic zaměstnaných cizinců. V této souvislosti šlo o pokus definovat pracovní pozice pro vysoce kvalifikované, kvalifikované a nekvalifikované zaměstnané cizince a následně sledovat jejich prostorové rozmístění na území Česka a faktory, které to podmiňují.

V této souvislosti se došlo k důležitému zjištění, že vertikální geografická poloha a zaměstnání cizinci, kteří do území přišli v předešlých letech, se zdají být důležitými faktory, které podmiňují prostorové rozmístění zaměstnaných cizinců bez ohledu na vykonávanou pracovní pozici. V případě vysoce kvalifikovaných pracovníků se zdá, že mají významný vliv na prostorové rozmístění zaměstnaných cizinců i ekonomické faktory a faktory trhu práce zase na zaměstnané cizince na kvalifikovaných a nekvalifikovaných pracovních pozicích.

Třetím cílem této disertační práce bylo zhodnotit českou migrační politiku v průběhu globální ekonomické krize mezi lety 2008 – 2012. V této souvislosti lze konstatovat, že česká migrační politika se od roku 2008 významně proměnila, takže na konci roku 2012 ji lze považovat za spíše otevřenou vůči pracujícím cizincům na vysoce kvalifikovaných

pracovních pozicích a spíše uzavřenou vůči pracujícím cizincům na kvalifikovaných a nekvalifikovaných pracovních pozicích. V současné době se však připravuje zcela nová legislativa, která by měla vstoupit v platnost v roce 2014, a která bude obsahovat nové mechanismy a principy týkající se oprávněných pracovních aktivit cizinců. V této souvislosti lze pozitivně hodnotit přístup Ministerstva vnitra ČR (gesčního orgánu). V rámci přípravy zákona diskutuje návrh nové právní úpravy nejen se zástupci zaměstnavatelů, neziskovým sektorem a akademickou obcí, ale i s ostatní širokou veřejností s cílem vytvořit moderní legislativu, která bude respektovat nejen potřeby dotčených subjektů, mezi které patří nejen český stát a v širším kontextu i další evropské státy a uskupení resp. EU a EHP, ale také zaměstnavatelé, neziskové organizace a především samotní cizinci.

Dalším výzkem podmíněností proudů pracovní migrace a rozmístění pracujících cizinců v Česku by bylo zajímavé realizovat i v komparativním srovnání s ostatními zeměmi střední a východní Evropy nebo v porovnání se zdrojovými zeměmi. Podnětem pro další výzkum je možné spatřovat i v systematickém studiu nových ukazatelů a faktorů a jejich rozšiřování, které by pomohlo blíže objasnit otázky spojené s pracovní migrací a rozmístěním pracujících cizinců v území, navíc kvantitativní šetření by bylo vhodné doplnit i o kvalitativní výzkum. Téma mezinárodní pracovní migrace a rozmístění pracujících cizinců v území je značně obsáhlé a nabízí řadu subtémat k dalšímu studiu.

5 Seznam použité literatury

- ALDRICH, H. E., CATER, J., JONES, T., McEVOY, D. (1983): From Periphery to Peripheral: The South Asian Petite Bourgeoisie in England. *Research in the Sociology of Work*, 2: 1–32.
- ALDRICH, H. E., WALDINGER, R. (1990): Ethnicity and Entrepreneurship. *Annual Review of Sociology*, 16 (8): 111–135.
- APPAVE, G., CHOLEWINSKI, R. et al. (2008): *World Migration 2008: Managing Labour Mobility in the Evolving Global Economy*. Geneva: International Organization for Migration, IOM World Migration Report Series 4, 562 p.
- AZARNERT, L., V. (2012): Guest-worker Migration, Human Capital and Fertility. *Review of Development Economics*, 16 (2): 318-330.
- BARŠOVÁ, A., BARŠA, P. (2005): *Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku (1. vydání)*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 308 s.
- BAUER, T. K., FLAKE, R., SINNING, M. G. (2011): *Labor Market Effects of Immigration: Evidence from Neighborhood Data*. Institute for the Study of Labour, Discussion Paper No. 5707, 22 s.
- BIJAK, J. (2006): *Forecasting international migration: selected theories, models, and methods*. Central European Forum For Migration Research, Working Paper 4/2006, 58 s.
- BLAŽEK, J., CSANK, P. (2007): *Nová fáze regionálního rozvoje v ČR? Sociologický časopis*, 43 (5): 945–965.
- BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. (2011): *Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, implikace (2. vydání)*. Praha: Karolinum, 342 s.
- BONACICH, E., MODELL, J. (1980): *The Economic Basis of Ethnic Solidarity*. University of California Press, Berkeley a Los Angeles, 294 s.
- BORJAS, G. J. (1987): Self-Selection and the Earnings of Immigrants. *American Economic Review*, 77 (4): 531 – 553.

BORJAS, G. J. (1989): Economic Theory And International Migration. *International Migration Review*, 23 (3): 457-485.

BORJAS, G. J. (2002): The Labor Demand Curve Is Downward Sloping: Reexamining the Impact of Immigration on the Labor Market (online). Staženo 10. května 2012 z: <http://cep.lse.ac.uk/seminarpapers/21-01-03-BOR.pdf>.

BORJAS, G. J. (2013): The economic analysis of migration (online). Staženo 31. března 2013 z: <http://www.ppge.ufrgs.br/GIACOMO/arquivos/eco02268/borjas-1999.pdf>.

BORJAS, G. J., FREEMAN, R. B., KATZ, L. F. (1996): Searching for the effect of immigration on the labour market. National Bureau of Economic Research, Working paper series, č. 5454, 14 s.

CASTLES, S., MILLER, M. J. (1998): *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World* (1. vydání). Hong Kong: The Guilford Press, 352 s.

CASTLES, S. (2002): Migration and Community Formation under Conditions of Globalization. *International Migration Review*, 36 (4): 1143-1168.

CASTLES, S. (2006): Guestworkers in Europe: A resurrection? *International Migration Review*, 40 (4): 741-766.

ČERMÁK, Z., JANSKÁ, E. (2011). Rozmístění a migrace cizinců jako součást sociálněgeografické diferenciacie Česka. *Geografie – Sborník České geografické společnosti*, 116 (4): 422-439.

CERNA, L. (2008): *Towards an EU Blue Card? The delegation of National High Skilled Immigration Policies to the EU level*. Oxford: ESRC Centre on Migration, Policy and Society, Working paper No. 65.

CERNA, L. (2009): The varieties of high-skilled immigration policies: coalitions and policy outputs in advanced industrial countries. *Journal of European Public Policy* 16 (1): 144 – 161.

CERNA, L. (2012): *Policy Primer: Selecting the Best and Brightest* (online). Staženo 2. ledna 2013 z:

http://www.migrationobservatory.ox.ac.uk/sites/files/migobs/Selecting%20the%20Best%20and%20Brightest%20Policy%20Primer_0.pdf.

CORNELIUS, W. (2004): Controlling immigration: A global perspective. Stanford: Stanford University Press, 560 s.

CONFERENCE READER (2013): Concepts and Methods in Migration Research (online). Staženo 26. července 2013 z: <http://www.cultural-capital.net/reader/Concepts-and-Methods.pdf>.

ČERMÁKOVÁ, D. (2011): Podnikání migrantů v Česku. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, disertační práce, 55 s.

ČERMÁKOVÁ, D., SCHOVÁNKOVÁ, S., FIEDLEROVÁ, K. (2011): Podnikání cizinců v Česku: vliv struktury příležitostí. Geografie - Sborník České geografické společnosti, roč. 118 (4): 440-461.

ČSÚ (2013a): Cizinci: Cizinci v ČR (online). Staženo 14. června 2013 z: http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/cizinci_uvod.

ČSÚ (2013b): Klasifikace územních statistických jednotek (online). Staženo 31. března 2013 z: [http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/klasifikace_uzemnich_statistickyh_jednotek_\(cz_nuts\)](http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/klasifikace_uzemnich_statistickyh_jednotek_(cz_nuts))).

DAVIS, T., HART, D. M. (2010): International Cooperation to Manage High-Skill Migration: The Case of India-U.S. Relations. *Review of Policy Research*, 27 (4): 509–526.

DEMOGRAFICKÝ INFORMAČNÍ SERVER (2013): Migrace (online). Staženo 15. července 2013: http://www.demografie.info/?cz_migrace.

DOCQUIER, F., MARFOUK, A., ÖZDEN, C., PARSONS, C. (2013). Geographic, Gender and Skill Structure of International Migration. Staženo 25. července 2013 z: http://mpra.ub.uni-muenchen.de/47917/1/MPRA_paper_47917.pdf.

DRBOHLAV, D. (2004): Migration Trends in Selected EU Applicant Countries. Volume II – The Czech Republic: The Times They Are A-Changin. (European Commission Project: „Sharing Experience: Migration Trends in Selected Applicant Countries and

Lessons Learned from the New Countries of Immigration in the EU and Austria“.) Vienna: International Organization for Migration (IOM), 136 s.

DRBOHLAV, D., UHEREK, Z. (2007): Reflexe migračních teorií. Geografie – Sborník České geografické společnosti, 112 (2): 125-141.

DRBOHLAV, D. (editor) (2008): Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu) (1. vyd.). Praha: Karolinum, 312 s.

DRBOHLAV, D., MEDOVÁ, L., ČERMÁK, Z., JANSKÁ, E., ČERMÁKOVÁ, D., DZÚROVÁ, D. (2010). Migrace a (i)migranti v Česku. Kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme? (1. vyd.). Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 207 s.

EUROSTAT (2013a): Migrants in Europe: A statistical portrait of the first and second generation (online). Staženo 31. března 2013 z:
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-31-10-539/EN/KS-31-10-539-EN.PDF.

EUROSTAT (2013b): Migration and migrant population statistics (online). Staženo 31. března 2013 z:
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics.

FACCHINI, G., MAYDA, A. M. (2008): From individual attitudes towards migrants to migration policy outcomes: Theory and evidence. *Economic Policy*, 23 (56): 651-713.

FAIST, T. (2000): *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces*. Oxford University Press, Oxford, 380 s.

FAULCONBRIDGE, J. R., BEAVERSTOCK, J., DERUDDER, B., WITLOX, F. (2009): Corporate ecologies of business travel in professional service firms: working toward a research agenda. *European Urban and Regional Studies*, 116 (3): 295-308.

FRIEDMAN, J. (1986): The World City Hypothesis. *Development and Change*, 17 (1): 69-83.

GÄRTNER, M., DRBOHLAV, D. (2012): Akulturace expatriotů v českém prostředí. *Český lid*, 99 (4): 385-406.

- GEDDES, A. (2003): *The Politics of Migration and Immigration in Europe*, London: SAGE, 220 s.
- GIBSON, J., McKENZIE, D. (2012): The economic consequences of „brain drain“ of the best and brightest: microeconomic evidence from five countries. *The Economic Journal*, 122 (560): 339-375.
- GREGORY, D., JOHNSTON, R., PRATT, G., WATTS, M. J., WHATMORE, S. (ed.) (2009): *The Dictionary of Human Geography* (5. vydání). Padstow: Blackwell Publishing Ltd, 1052 s.
- GROSS, D. M., SCHMITT, N. (2006): Why do low and high-skill workers migrate? Flow evidence from France. SECifo working paper No. 1797, 35 s.
- GROSS, D. M., SCHMITT, N. (2010): Low- and High-Skilled Migration Flows: Free Mobility versus other Determinants. *Applied Economics*, 44 (1): 1-20.
- HOFÍREK, O., KLVAŇOVÁ, R., NEKORJAK, M. (eds.) (2009): *Boundaries in Motion: Rethinking Contemporary Migration Events* (1 vyd). Brno: Centru pro studium demografie a kultury, 223 s.
- HORÁKOVÁ, M., MACOUNOVÁ, I. (2009): *Mezinárodní pracovní migrace v ČR*. Bulletin č. 23. Praha: VÚPSV, v.v.i., 66 s.
- HORÁKOVÁ, M., MACOUNOVÁ, I. (2010): *Mezinárodní pracovní migrace v ČR*. Bulletin č. 24. Praha: VÚPSV, v.v.i. 2010, 66 s.
- HORÁKOVÁ, M., MACOUNOVÁ, I. (2011). *Mezinárodní pracovní migrace v ČR*. Bulletin č. 26. Praha: VÚPSV, v.v.i. 2011, 69 s.
- HORÁKOVÁ, M., MACOUNOVÁ, I. (2012). *Mezinárodní pracovní migrace v ČR*. Bulletin č. 28. Praha: VÚPSV, v.v.i. 2012, 56 s.
- CHALOFF, J., LEMAITRE, G. (2009): *Managing Highly-Skilled Labour Migration: A Comparative Analysis of Migration Policies and Challenges in OECD Countries*. Paris: OECD Social, Employment and Migration Working Papers No. 79.
- CHISWICK, B. R., HATTON, T. J. (2003): *International Migration and the Integration of Labor Markets* (online). In: Bordo, M. D., Taylor, A. M., Williamson, J. G. (eds):

Globalization in Historical Perspective. Chicago: University of Chicago Press. Staženo 14. května 2012 z: <http://www.nber.org/chapters/c9586>.

ILO (2013): International Labor Migration Statistics (online). Staženo 31. března 2013 z: <http://laborsta.ilo.org/STP/guest>.

JACKSON, J. (1986): Aspects of modern sociology: Migration (1. vydání). Londýn: Longman Group Limited, 91 s.

JAYET, H., UKRAYINCHUK, N., DE ARCANGELIS, G. (2010): The Location of Immigrants in Italy: Disentangling Networks and Local Effects. *Migration and Development*, 97/98 (January/June): 329-350.

JENNISSSEN, R. P. W. (2003): Economic Determinants of Net International Migration in Western Europe. *European Journal of Population*, 19 (2): 171-198.

JENNISSSEN, R. P. W. (2004): Macro-economic determinants of international migration in Europe (Dissertation thesis). Amsterdam: Dutch University Press, 205 s.

KALINOWSKA, B., KNAPIŃSKA, M. (2009): Review of chosen migration theories. *Economics and Competition Policy*, 5 (14): 45-54.

KHOO, S.-E., HUGO, G., McDONALD, P. (2010): Skilled Migration from Europe to Australia. *Population, Space and Place*, 16 (6): 550-566.

KHOO, S.-E., McDONALD, P., VOIGT-GRAF, C., HUGO, G. (2007): A Global Labor Market: Factors Motivating the Sponsorship and Temporary Migration of Skilled Workers to Australia. *International Migration Review*, 41(2): 480-510.

KOSER, K., SALT, J. (1997). The Geography of Highly Skilled International Migration. *International Journal of Population Geography*, 3 (4): 285–303.

KOSINSKI, L. A. (1992): Impact of migration in the receiving countries. Ženeva: IOM - International Organization for Migration, 112 s.

KOSTAKI, A., KATZAMANIS, B., STATHAKIS, D. (2013). The spatial clustering of immigrant population in Greece (online). Staženo 9. března 2013 z: http://ec.europa.eu/ewsi/en/resources/detail.cfm?ID_ITEMS=29982.

LIGHT, I., BONACICH, E. (1988): Immigrant Entrepreneurs: Koreans in Los Angeles 1965-1982. Berkeley: University of California Press, 506 s.

LOBODZINSKA, A. (2011): Immigrants and Immigration Policy in Ageing Finland. Bulletin of Geography, Socio-economic Series, 15 (15): 43-55.

LOWELL, B., L. (2005): Policies and regulations for managing skilled international migration for work. United Nations expert group meeting on international migration and development, New York: United Nations, Population Division, Department of Economic and Social Affairs, 24 s.

MASSEY, D. S., ARRANGO, J., GRAEME, H., KOUAOUCCI, A., PELLEGRINO, A., TAYLOR, K. E. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. Population and Development Review, 19 (3): 431-466.

MASSEY, D. S., ARRANGO, J., GRAEME, H., KOUAOUCCI, A., PELLEGRINO, A., TAYLOR, K. E. (1998). Worlds in Motion: Understanding International Migration at the End of the Millennium (1. vyd.). Oxford: Oxford University Press, 347 s.

MASSEY, D. S. (1988): Economic Development and International Migration in Comparative Perspective. Population and Development Review, 14 (3): 383-413.

MASSEY, D. (2004): Social and Economic Aspects of Immigration. Annals of the New York Academy of Sciences, 1038: 206-212.

MAYDA, A. M. (2005): International Migration: A Panel Data Analysis of Economic and Non-Economic Determinants. The Institute for the Study of Labor (IZA), Discussion Paper No. 1590.

MAYDA, A. M. (2007): International migration: A panel data analysis of the determinants of bilateral flows. London: University College London, Centre for Research and Analysis of Migration, 33 s.

MAYDA, A. M. (2010): International migration: A panel data analysis of the determinants of bilateral flows. Journal of Population Economics, 23 (4): 1249-1274.

MEDOVÁ, L. (2013): Migranti v neoprávněném postavení – Česko jako cílová země. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, disertační práce, 66 s.

MELEGH, A., KONDRATIEVA, E., SALMENHAARE, P., FORSANDER, A., HABLICSEK, L., HEGYESI, A. (2004). Globalisation, Ethnicity and Migration. The comparison of Finland, Hungary and Russia. Working papers on population, family and welfare No. 79. Budapest: Central Statistical Office.

MILLAR, J., SALT, J. (2008): Portfolios of mobility: the movement of expertise in transnational corporations in two sectors – aerospace and extractive industries. *Global Networks*, 8(1): 25-50.

Nařízení (ES) č. 539/2001 ve znění nařízení (ES) č. 2414/2001 a nařízení (ES) č. 453/2003.

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 862/2007 o statistice Společenství v oblasti migrace a mezinárodní ochrany a o zrušení nařízení Rady (EHS) č. 311/76 o sestavování statistik o zahraničních pracovnících.

NOVOTNÝ, J., JANSKÁ, E., ČERMÁKOVÁ, D. (2007). Spatial distribution of immigrants in Czechia and its influencing factors: an attempt at quantitative analysis. *Geography*, 112 (2): 204-220.

NOWOK, B., KUPISZEWSKA, D., POULAIN, M. (2013): Statistics on International Migration Flows. In: *Towards Harmonised Statistics on International Migration*. 6th Framework Research Programme of the European Union (online). Staženo 26. července 2013 z: http://www.academia.edu/1232786/Statistics_on_international_migration_flows.

OECD (2013a): OECD.StatExtracts: International Migration Database (online). Staženo 31. března 2013 z: <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=MIG#>.

OECD (2013b): International migration and the economic crisis: understanding the links and shaping policy responses (online). Staženo 15. července 2013 z www.oecd.org/els/mig/46292981.pdf.

OLIVEIRA, C. R., RATH, J., eds (2008): Immigrant Entrepreneurship. *Migrações Journal*, č. 3: 1–287.

OSN (2011): Demographic Yearbook 2009 – 2010 (online). Staženo 30. července 2013 z: <http://unstats.un.org/unsd/demographic/products/dyb/dybsets/2009-2010.pdf>.

OSN (2013): United Nations Demographic Yearbook review, National reporting of international migration data, Implications for international recommendations (online). Staženo 26. července 2013 z:

<http://unstats.un.org/unsd/demographic/products/dyb/techreport/migration.pdf>.

PAVELKOVÁ, L. (2011): Rozmístění imigrantů po území Itálie. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, magisterská práce.

PEIXOTO, J. (2001a): Migration and Policies in the European Union: Highly skilled Mobility, Free Movement of Labour and Recognition of Diplomas. *International Migration*, 39 (1): 33 – 61.

PEIXOTO, J. (2001b): The International Mobility of Highly Skilled Workers in Transnational Corporations: The Macro and Micro Factors of the Organizational Migration of Cadres. *International Migration Review*, 35 (4): 1030-1053.

PIORE, M. J. (1979): *Birds of Passage: Migrant Labor and Industrial Societies*. Cambridge: Cambridge University Press, 240 s.

POHL, C. (2007): On the location choice of newly arrived immigrants in Germany (online). Staženo 6. května 2012 z: <http://paa2008.princeton.edu/papers/80325>.

PORTES, A. (1997): Immigration Theory for a New Century: Some Problems and Opportunities. *International Migration Review*, 31 (4): 789-825.

PORTES, A. (2003): Conclusion: Theoretical Convergencies and Empirical Evidence in the Study of Immigrant Transnationalism. *International Migration Review*, 37 (3): 874-892.

POULAIN, M. (2008): European migration statistics: definitions, data and challenges. In: Barni, M. & Extra, G. (eds.) (2008): *Mapping Linguistic Diversity in Multicultural Contexts*, 43-66. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.

PwC (2012): *Talent mobility 2020 and beyond*. Studie.

RÉDEI, M. L. (2009): Foreigners in Budapest. *Hungarian Statistical Review*, 13 (special number): 31 – 49.

- ROVOLIS, A., TRAGAKI, A. (2012). The Regional Dimension of Migration in Greece: Spatial Patterns and Causal Factors (online). Staženo 1. července 2012 z: [www: http://www-sre.wu-wien.ac.at/ersa/ersaconfs/ersa05/papers/774.pdf](http://www-sre.wu-wien.ac.at/ersa/ersaconfs/ersa05/papers/774.pdf).
- SALT, J. (1984): High Level Manpower Movements in Northwest Europe and the Role of Careers: An Explanatory Framework. *International Migration Review*, 17 (4): 633-652.
- SALT, J. (1992): The future of International Labor Migration. *International Migration Review*, 26 (4): 1077-1111.
- SALT, J. (2008): Current trends in international migration in Europe. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 342 s.
- SALT, J., FINDLAY, A. (1989): International Migration of Highly-Skilled Manpower: Theoretical and Developmental Issues. In: Appleyard, R. (ed.): *The Impact of International Migration on Developing Countries*, Paris: OECD Publications.
- SALT, J., SINGLETON, A., HOGARTH, J. (1994): *Europe's International Migrants*. Londýn: HMSO, 223 s.
- SASSEN, S. (2000): The Global City: Strategic Site/New Frontier. *American Studies*, 41 (2/3): 79-95.
- SASSEN, S (2005): The Global City: introducing a Concept. *Brown Journal of World Affairs*, 11 (2): 27-43.
- SCHOVÁNKOVÁ, S. (2013a): Kolik cizinců ze třetích zemí v Česku skutečně pracuje? Zaměření na Ukrajince, Vietnamce a Mongoly, kterým bylo vydáno pracovní povolení. *Demografie*, roč. 55 (4), v tisku.
- SCHOVÁNKOVÁ, S. (2013b): Governance of international migration of highly-skilled foreigners: an empirical analysis from the Czech Republic. *Politics in Central Europe*, 9 (2), v tisku.
- SCHOVÁNKOVÁ, S. (2013c): Determinants of the spatial distribution of foreign employees on different job positions: the case of the Czech Republic. *Danube: Law and Economics Review*, 4 (2): 115-139.

SCHOVÁNKOVÁ, S., DRBOHLAV, D. (2013). Prostorové rozmístění pracujících cizinců v regionech Česka v době globální ekonomické krize. *Ekonomický časopis*, v recenzním řízení.

STARK, O. (1991): *The Migration of Labor* (1. vyd.). Padstow: Basil Blackwell Ltd, 406 s.

STOJANOV, R., NOVOSÁK, J., OPINIANO, J. M., GEMENNE, F., SIWEK, T. (2008): *Development, Environment and Migration: Analysis of Linkages and Consequences* (1. vydání). Olomouc: Universita Palackého Olomouc, 222 s.

TÓTH, G., KINCES, Á. (2010): Regional distribution of immigrants in Hungary. *Hungarian Geographical Bulletin*, 59 (2): 107-130.

VAN DER GAAG, N., VAN WISSEN, L. (2001): Determinants of the subnational distribution of immigration. *Tijdschrift Economische en Sociale Geografie*, 92 (1): 27-41.

VAN DER GAAG, N., VAN WISSEN, L. (2002): Modelling Regional Immigration: Using Stocks to Predict Flows. *European Journal of Population*, 18 (4): 387-409.

VENTURINI, A., VILLOSIO, C. (2012): Labour market assimilation of foreign workers in Italy. *Oxford Review of Economic Policy*, 24 (3): 518-542.

VERTOVEC, S. (2001): Transnational social formations: Towards conceptual cross-fertilization. Paper presented at Workshop on "Transnational Migration: Comparative Perspectives" on 30 June – 1 July, 2001, Princeton University, WPTC-01-16.

VERTOVEC, S. (2004): Trends and Impacts of Migrant Transnationalism. University of Oxford, Centre on Migration, Policy and Society, Working Paper No. 3, 80 s.

WALDINGER, R., WARD, R., ALDRICH, H. (1985): Ethnic Business and Occupational Mobility in Advanced Societies. *Sociology*, 19 (4): 586–597.

WERMUTH, D., WERMUTH, N. (1975). Some determinants of the migration of professional manpower. *Demography*, 12 (4): 615-628.

WILLEKENS, F. (1993): Monitoring International Migration Flows in Europe: Towards a Statistical Data Base Combining Data From Different Sources. International Institute for Applied Systems Analysis, Working Paper 93-51, 32 s.

ZÁKON č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR.

ZLOTNIK, H. (1998): The theories of international migration. Paper for the Conference on International Migration: Challenges for European Population, Bari, Italy, 25 – 27 June.

6 Publikované články